

Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΕΝΕΤΙΚΩΝ ΟΧΥΡΩΣΕΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ 1945 ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Πολεως Ηρακλείου 1958

ΛΕΙΟΝ ΚΡΗΤΗΣ

ΜΠΑΜΠΑΡΑΤΣΑΣ ΔΗΜΗΤΡΙΟΣ

Χανιά, Ιούλιος 2022

Πολυτεχνείο Κρήτης

Σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών

Ερευνητική Εργασία

Ακαδημαϊκό έτος 2021-2022

Η ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΕΞΕΛΙΞΗ ΚΑΙ ΟΙ ΕΠΕΚΤΑΣΕΙΣ
ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΕΚΤΟΣ ΤΩΝ ΕΝΕΤΙΚΩΝ ΟΧΥΡΩΣΕΩΝ
ΑΠΟ ΤΟ 1945 ΕΩΣ ΚΑΙ ΣΗΜΕΡΑ

Μπαμπαράτσας Δημήτριος

Επιβλέπουσα καθηγήτρια: Διμέλλη Δέσποινα

Χανιά, Ιούλιος 2022

Θα ήθελα να ευχαριστήσω την καθηγήτρια μου για όλη την βοήθεια και καθοδήγηση της κατά την διάρκεια εκπόνησης αυτής της εργασίας, καθώς και την οικογένεια μου για την πίστη και την στήριξη που μου προσέφερε στον αγώνα μου.

Περιεχόμενα

Περίληψη.....	σελ.7
Abstract.....	σελ.7
Εισαγωγή.....	σελ.7
Ερευνητικά ερωτήματα.....	σελ.8
Στόχος της έρευνας.....	σελ.8
Αντικείμενο της έρευνας.....	σελ.8
Μεθοδολογία.....	σελ.8
1)Το Ηράκλειο Κρήτης στο πρώτο μισό του 20 ^{ου} αιώνα.....	σελ.10
2)Περίοδος ανασυγκρότησης του μεταπολεμικού Ηρακλείου 1945-1960.....	σελ.13
2.1) Ιστορικά γεγονότα.....	σελ.13
2.2) Το Σχέδιο πόλης του 1958.....	σελ.13
2.3) Μορφές και τύποι επέκτασης.....	σελ.14
3) Οι πρώτες επεκτάσεις της πόλης έξω από τα τείχη 1960-1970.....	σελ.16
3.1) Ιστορικά γεγονότα.....	σελ.16
3.2)Τα νέα όρια της πόλης για την δεκαετία 1960.....	σελ.17
3.3) Μορφές και τύποι επέκτασης.....	σελ.18
4)Η πτώση της δικτατορίας και τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης 1970-1980.....	σελ.20
4.1) Ιστορικά γεγονότα.....	σελ.20
4.1.1) Μελέτη Οργάνωσης Οικιστικής Περιοχής Ηρακλείου 1979.....	σελ.20
4.2) Τα νέα όρια της πόλης του Ηρακλείου την δεκαετία του 1970.....	σελ.21
4.3) Μορφές και τύποι επέκτασης.....	σελ.22
4.3.1)Η επέκταση της πόλης προς τον Νότο.....	σελ.22
4.3.2) Η επέκταση της πόλης στο Δυτικό και ανατολικό τμήμα.....	σελ.23

5) Το Ηράκλειο της μεταπολίτευσης 1980-1990.....	σελ.26
5.1) Ιστορικά γεγονότα.....	σελ.26
5.2) Τα νέα όρια της πόλης στα τέλη της δεκαετίας του 1980.....	σελ.27
5.3) Μορφές και τύποι επέκτασης.....	σελ.28
5.3.1) Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς το Νότο.....	σελ.28
5.3.2) Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς Δύση και Ανατολή.....	σελ.29
6) Τελευταία δεκαετία του 20 ^{ου} αιώνα.....	σελ.31
6.1) Ιστορικά γεγονότα.....	σελ.31
6.2) Τα νέα όρια της πόλης στα τέλη της δεκαετίας του 1990.....	σελ.32
6.3) Μορφές και τύποι επέκτασης.....	σελ.33
6.3.1) Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς το Νότο και τη Δύση.....	σελ.33
6.3.2) Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς την Ανατολή.....	σελ.34
7) Το Ηράκλειο την πρώτη δεκαετία του 21 ^{ου} αιώνα	σελ.35
7.1) Ιστορικά γεγονότα.....	σελ.35
7.2) Τα όρια της πόλης του Ηρακλείου στα τέλη της δεκαετίας του 2000-2010.....	σελ.37
7.3) Μορφές και τύποι επέκτασης.....	σελ.37
7.3.1) Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς τη Δύση και το Νότο.....	σελ.37
7.3.2) Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς την Ανατολή.....	σελ.40
8) Η πόλη του Ηρακλείου κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης και της πανδημίας του COVID 19, 2010-2022.....	σελ.41
8.1) Ιστορικά γεγονότα.....	σελ.41
8.2) Τα όρια της πόλης του Ηρακλείου το 2022.....	σελ.42
8.3) Μορφές και τύποι επέκτασης.....	σελ.43
8.3.1) Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης στον Νότο και τη Δύση.....	σελ.43
8.3.2) Μορφές και τύπο επέκτασης της πόλης στην Ανατολή.....	σελ.44

9)Συμπεράσματα.....σελ.45	σελ.45
9.1) Οι επέκτασης της πόλη του Ηρακλείου έξω από τα τείχη από το 1945 μέχρι και σήμερα...σελ.45	σελ.45
9.2) Επεκτάσεις των υποδιαίρέσεων της πόλης του Ηρακλείου έξω από τα τείχη ανά χρονική ενότητα.....σελ.47	σελ.47
9.3) Τα κομβικά ιστορικοπολιτικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν τα τελευταία χρόνια και το αποτύπωμα τους στον τρόπο εξέλιξης της πόλης του Ηρακλείου.....σελ.51	σελ.51
9.4) Η πορεία εξέλιξης του σχεδιασμού για την πόλη του Ηρακλείου έξω από τα τείχη και ο ρόλος του στην διαμόρφωση των επεκτάσεων.....σελ.52	σελ.52
Επίλογος.....σελ.53	σελ.53
Βιβλιογραφία.....σελ.54	σελ.54

Περίληψη

Η παρούσα ερευνητική εργασία αναλύει σε ιστορικό επίπεδο τις εξελίξεις και την πορεία του Πολεοδομικού σχεδιασμού από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα μέχρι το 2022 για την πόλη του Ηρακλείου. Εστιάζει χρονικά στην περίοδο από την λήξη του Β' Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και την δεύτερη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα στις περιοχές έξω από τα Ενετικά Τείχη της παλιάς πόλης. Πραγματοποιείται ανάλυση σε βάθος δεκαετίας για την εκάστοτε χρονική περίοδο α) των ιστορικών γεγονότων και εξελίξεων και των επιπτώσεων που είχαν στην επέκταση της πόλης, β) τις συνολικές επεκτάσεις της πόλης εκτός των τειχών μέσω σύγκρισης χαρτών και αεροφωτογραφιών σε σχέση με την προηγούμενη χρονική περίοδο, γ) τις μορφές και τους τύπους των συγκεκριμένων επεκτάσεων και την κατηγοριοποίηση τους, σε υποπεριοχές της πόλης μέσω σύγκρισης χαρτών και αεροφωτογραφιών. Έπειτα από το πέρας της ανάλυσης του συνόλου των χρονικών περιόδων προκύπτουν τα αποτελέσματα της έρευνας. Συγκεκριμένα εστιάζουν γύρω από τον τρόπο που πραγματοποιήθηκαν οι επεκτάσεις τις ομοιότητες και διαφορές που παρουσιάζονται ανάμεσα στις περιοχές ανάλυσης. Επίσης εξετάζεται ο τρόπος με τον οποίο λειτούργησε ο σχεδιασμός, και ποιος ο ρόλος του στην συνολική πορεία των επεκτάσεων.

Abstract

The present research thesis analyzes at a historical level the developments of Urban planning from the beginning of the 20th century until 2022 for the city of Heraklion. It focuses on the period from the end of World War II until the second decade of the 21st century in the areas outside the Venetian Walls of the old city. It makes an in-depth analysis for the respective time period around: a) the historical events and developments and what impact they had on the expansion of the city, b) the total extensions of the city outside the walls by comparing maps and aerial photographs in relation to the previous period, c) the forms and types of the specific extensions and their categorization, in sub-areas of the city through comparison of maps and aerial photographs. After the end of the analysis of all the time periods, the results of the research are obtained. Specifically, they focus on how the extensions were made, the similarities and differences between the areas of analysis. It also examines how the design worked, and what its role is in the overall course of the extensions.

Εισαγωγή

Το Ηράκλειο είναι μια ιστορική πόλη η οποία διαχρονικά έχει επεκταθεί. Από τις αρχές του 20^{ου} αιώνα και εντονότερα από το τέλος του Β Παγκόσμιου έχει περάσει πολλές φάσεις στην ανάπτυξη της. Σήμερα ο χώρος έχει κάποια χαρακτηριστικά τα οποία σχετίζονται με το παρελθόν και έχουν αποτελέσει τους άξονες που ακολούθησε η πόλη κατά τις επεκτάσεις της. Με μια πρώτη άποψη φαίνεται πως είναι μία πόλη αποτελούμενη από διαφορετικές ταχύτητες, καταστάσεις και βιώματα, με δυσκολία στην ανάγνωση και κατανόηση της τόσο στους επισκέπτες όσο και στον ντόπιο πληθυσμό. Υπάρχουν περιοχές που μοιράζονται κοινά χαρακτηριστικά ως προς το σχεδιασμό ενώ σε κάποιες άλλες η απουσία του είναι αισθητή. Στο πέρασμα των χρόνων πραγματοποιήθηκαν

αρκετές μελέτες γύρω από τον Πολεοδομικό Σχεδιασμό οι οποίες ήρθαν αντιμέτωπες με τις διάφορες ιστορικές και πολιτικές εξελίξεις. Το αποτύπωμα αυτής της σύγκρουσης φαίνεται ακόμα και σήμερα.

Ερευνητικά ερωτήματα

Η παρούσα ερευνητική καλείται να απαντήσει τα εξής ερωτήματα:

- 1) Ποιος είναι ο τρόπος και με τι ρυθμό επεκτάθηκε συνολικά η πόλη του Ηρακλείου έξω από τα τείχη από το 1945 μέχρι να φτάσει την σημερινή της έκταση και μορφή;
- 2) Πως επεκτάθηκαν ανά τα χρόνια οι διάφορες υποπεριοχές της πόλης έξω από τα τείχη και ποια χαρακτηριστικά μοιράζονται όσον αφορά τον τρόπο εξέλιξης τους;
- 3) Ποια είναι τα κομβικά ιστορικά και πολιτικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν τα τελευταία χρόνια των οποίων το αποτύπωμα φαίνεται στον τρόπο εξέλιξης της πόλης του Ηρακλείου;
- 4) Ποια είναι η πορεία εξέλιξης του σχεδιασμού για την πόλη του Ηρακλείου έξω από τα τείχη και ποιος ο ρόλος του στην διαμόρφωση της πόλης;

Στόχος της έρευνας

Η συγκεκριμένη εργασία έχει ως σκοπό τη διερεύνηση, μέσα από την ανάλυση της εξέλιξης της πόλης του Ηρακλείου στις εκτός των τειχών περιοχές, του τρόπου με τον οποίο επεκτάθηκε καθώς και το πόσο επηρέασε ή επηρεάστηκε ο πολεοδομικός σχεδιασμός στο χρονικό διάστημα από το τέλος του Β Παγκοσμίου Πολέμου μέχρι και το 2022.

Αντικείμενο μελέτης

Το αντικείμενο γύρω από το οποίο εξελίσσεται η εργασία είναι η πόλη του Ηρακλείου, συγκεκριμένα στο τμήμα της το οποίο βρίσκεται εκτός της οχύρωσης της παλιάς πόλης για την χρονική περίοδο 1945-2022. Επιπλέον η ανάλυση εμβαθύνει αρχικά στο ιστορικό υπόβαθρο και τα γεγονότα που επηρέασαν την πορεία εξέλιξης, του σχεδιασμού και γενικότερα στο σύνολο της πόλης. Έπειτα ακολουθεί ανάλυση χαρτών της πόλης για κάθε χρονική ενότητα και διεξαγωγή συμπερασμάτων ανάλογα με τα δεδομένα που προκύπτουν μέσα από την μελέτη.

Μεθοδολογία

Η μέθοδος με την οποία πραγματοποιήθηκε η παρούσα εργασία είναι η εξής:

Μέσω βιβλιογραφικής και διαδικτυακής έρευνας συγκεντρώθηκαν πληροφορίες με τις οποίες γίνεται σύντομη περιγραφή των γεγονότων που διαδραματίστηκαν στην πόλη του Ηρακλείου κατά τη διάρκεια του πρώτου μισού του 20^{ου} αιώνα. Έπειτα ο κύριος κορμός της εργασίας χωρίζεται σε επτά υποενότητες με βάθος δεκαετίας γύρω από τις οποίες βασίστηκε η μελέτη καλύπτοντας όλο

το χρονικό φάσμα μεταξύ της λήξης του Β Παγκόσμιου Πολέμου και του σήμερα. Κάθε μία υποενότητα αναπτύσσεται σε δύο βάσεις, την ιστορική και την χωρική. Αρχικά αναλύονται τα διάφορα ιστορικά γεγονότα που χαρακτηρίζουν την κάθε χρονική περίοδο και σχετίζονται με την εξέλιξη της πόλης του Ηρακλείου αλλά και του σχεδιασμού με την παράθεση και τον σχολιασμό των εκάστοτε σχεδίων πόλης. Στην συνέχεια η ανάλυση εστιάζει στην χωρική μελέτη. Μέσα από την συλλογή και επεξεργασία αεροφωτογραφιών του Ηρακλείου για κάθε χρονική ενότητα δημιουργείται ένας συνολικός χάρτης της πόλης. Αναλύονται μέσα από χάρτη οι συνολικές επεκτάσεις της πόλης και των ορίων της για την κάθε χρονική περίοδο σε σχέση με τις προηγούμενες δίνοντας μια γενική εικόνα της περιοχής. Εν συνεχεία με βάση τον χάρτη που δημιουργήθηκε για την αρχική ανάλυση και εμβαθύνοντας σε διάφορες υποπεριοχές του σε σχέση με τα τείχη αναλύονται οι μορφές και οι τύποι των επεκτάσεων της πόλης. Στους χάρτες που δημιουργούνται παρουσιάζονται στοιχεία που αφορούν: πυκνώσεις υφιστάμενου και νέου αστικού ιστού, βασικές οδικές χαράξεις των περιοχών, χαράξεις και ποιότητα οικοδομικών τετραγώνων που σχετίζονται με τον συνολικό τρόπο επέκτασης της υποπεριοχής, θέση των επεκτάσεων σε σχέση με την παλιά πόλη και την εθνική οδό, τα όρια των εκάστοτε σχεδίων πόλης που ήταν εν ισχύ σε σχέση με τις επεκτάσεις του αστικού ιστού. Με το που αναλυθούν όλες οι υποενότητες και με βάση μια σημερινή αεροφωτογραφία της πόλης του Ηρακλείου δημιουργείται χάρτης στον οποίο συμπεριλαμβάνονται όλες οι συνολικές επεκτάσεις της πόλης ανάλογα με τη δεκαετία που πραγματοποιήθηκαν. Επίσης δημιουργείται πίνακας στον οποίο αναγράφονται για κάθε δεκαετία στοιχεία για τις επεκτάσεις της κάθε υποπεριοχής ξεχωριστά και μέσα από τον σχολιασμό του πίνακα και του χάρτη συγκεντρώνονται τα συνολικά συμπεράσματα για τον τρόπο επέκτασης της πόλης σε χωρικό επίπεδο. Τέλος γίνεται συνολική αποτίμηση των διαφόρων ιστορικών γεγονότων και της πορείας εξέλιξης του σχεδιασμού για την πόλη του Ηρακλείου.

1. Το Ηράκλειο Κρήτης στο πρώτο μισό του 20^{ου} αιώνα.

Το 1898 μετά την λήξη του πολέμου οι Μεγάλες δυνάμεις ανακηρύξαν την Κρήτη ως «Κρητική Πολιτεία» με κυβερνήτη του νησιού τον Πρίγκιπα Γεώργιο και πραγματοποιήθηκε η ενσωμάτωσή της με την υπόλοιπη Ελλάδα.

Την περίοδο αυτή επιχειρείται η αναμόρφωση της πόλης και η απομάκρυνση του οθωμανικού παρελθόντος της. Μέσα από τους νόμους που δημοσιεύτηκαν στην επίσημη εφημερίδα της Κρητικής Πολιτείας, 332/1901 και 395/1901, «περί σχεδίου πόλεων, κωμοπόλεων και χωριών» και «περί σχεδίου της πόλεως του Ηρακλείου» εφαρμόστηκε το πρώτο ρυμοτομικό σχέδιο το οποίο συντάχθηκε από τον Δημοσθένη Πρωτοπαπαδάκη το 1900 και ψηφίστηκε από το Δημοτικό Συμβούλιο Ηρακλείου ύστερα από τροποποιήσεις. Η επικύρωση του πραγματοποιήθηκε το 1901 από την Κρητική Πολιτεία. (Ορφανάκη, 2020)

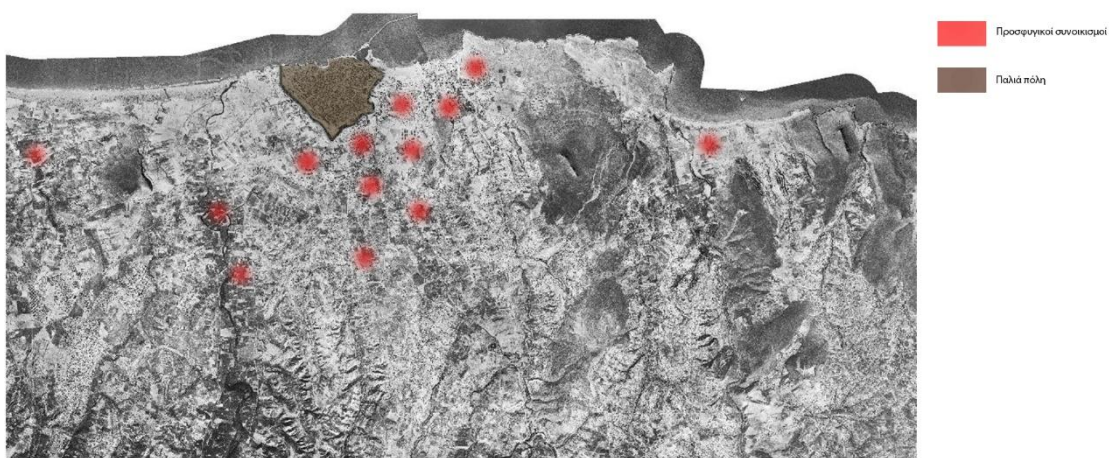
Βάσει μελέτης η οποία πραγματοποιήθηκε το 1996 από την ομάδα εργασίας του Τ.Ε.Ε/Τ.Α.Κ φαίνεται πως κατά την περίοδο της Κρητικής Πολιτείας στην πόλη του Ηρακλείου οικοδομήθηκαν εργοστάσια τα οποία βρίσκονταν στην παραλιακή ζώνη του Ηρακλείου, εντός των τειχών αλλά και σε κοντινή απόσταση έξω από αυτά, με εξαίρεση τα Ταμπακαριά (εικ. 1), τα οποία ανεγέρθηκαν δυτικότερα στο βόρειο τμήμα της περιοχής των Καμινίων για να βρίσκονται σε μεγαλύτερη απόσταση από τις κατοικημένες περιοχές εξαιτίας της δυσοσμίας που προκαλούσε η κατεργασία των δερμάτων. (Σφακιανάκη, 2008)

Εικόνα 1. Η χωρική κατανομή των βιομηχανιών του Ηρακλείου την περίοδο της κρητικής πολιτείας, βάσει μελέτης του 1996 (αεροφωτογραφία του Ηρακλείου 1945-1960)

Μέχρι το 1921 περισσότεροι από 6.000 πρόσφυγες εγκαταστάθηκαν στο Ηράκλειο. Το 1923 στην πόλη του Ηρακλείου μέσα σε ένα διάστημα έντεκα μηνών, εγκαταστάθηκαν περί τους 15.000 πρόσφυγες. Ο συνολικός πληθυσμός του Ηρακλείου σχεδόν διπλασιάστηκε μέχρι το 1928 φτάνοντας τους 40.000 κατοίκους σε σχέση με τις 25.000 κατοίκους που ζούσαν στην πόλη μέχρι το 1913. Οι πρόσφυγες που εγκαταστάθηκαν στην πόλη και στον προσφυγικό συνοικισμό Νέα Αλικαρνασσό, αποτελούσαν το 45% του συνόλου των προσφύγων. Για την αποφυγή υπέρ-

συγκέντρωσης προσφύγων στον δήμο Ηρακλείου, απαγορεύτηκε η μετεγκατάσταση των προσφύγων που εγκαταστάθηκαν στα χωριά προς τις πόλεις. Μέχρι το 1937 σημειώθηκε η ίδρυση πολλών προσφυγικών συνοικισμών όπως ο Κρατικός, το Παλαιό Ατσαλένιο, Νέο Ατσαλένιο, Άγιος Ιωάννης, Καρτερός, Μασταμπάς, Φοινικία, Μπεντεβί, Παλιά Φορτέτσα, Νέα Φορτέτσα, Τσαλικάκι, Μετόχι, Χρυσοπηγή, Χανιαλή Τεκέ, Αβδίν Μπέη Μετόχι και ο συνοικισμός των Πατελών. (εικ. 2) Η αύξηση του πληθυσμού είχε σαν αποτέλεσμα την επέκταση της πόλης έξω από τα τείχη. Τα ζητήματα που προέκυψαν από την εγκατάσταση των προσφύγων, αλλά και η αλλαγή του νομικού πλαισίου σχετικά με τα σχέδια πόλης και το ιδιοκτησιακό καθεστώς επέβαλλαν την ανάγκη ενός νέου σχεδίου πόλης. (Περουλιού-Σεργάκη)

Εικόνα 2. Οι περιοχές εκτός των τειχών όπου αναπτύχθηκαν οι προσφυγικοί συνοικισμοί (αεροφωτογραφία του Ηρακλείου 1945-1960)

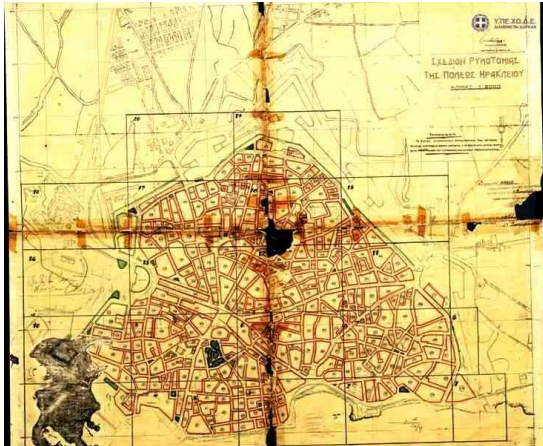
Το 1931 ανακοινώνεται απόφαση για την δημιουργία αεροδρομίου 3 χιλιόμετρα ανατολικά της πόλης στην θέση Ρούσσεσ. (εικ. 3) Οι εργασίες για την κατασκευή του ξεκίνησαν το 1932 και ολοκληρώθηκαν το 1937. (Καλογεράκη, 2016)

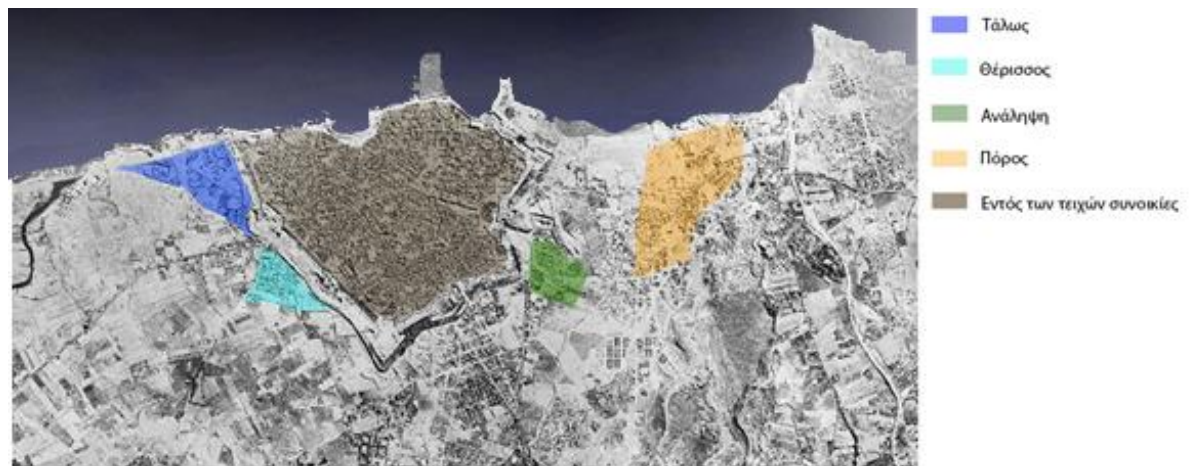
Εικόνα 3. Θέση Αερολιμένα σε σχέση με την πόλη του Ηρακλείου (αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1945-1960)

Το 1936, με το Βασιλικό Διάταγμα 31-10/3-11-1936 Φ.Ε.Κ. 488 Α «Περί καθορισμού ελαχίστων ορίων [...] των οικοπέδων Ηρακλείου Κρήτης» το οποίο όριζε ελάχιστα όρια αρτιότητας για τα εκτός

και εντός των τειχών οικόπεδα, πραγματοποιείται έγκριση του νέου σχεδίου πόλης.(εικ.4) Το σχέδιο πόλης περιελάμβανε όλη την περιοχή εντός των τειχών και εκτός των τειχών τις περιοχές Πόρος, ένα μέρος της Ανάληψης και ένα τμήμα των περιοχών Τάλως και Θέρισσος, δυτικά της Πύλης Χανίων.(εικ.5) Ουσιαστικά ρυμοτομούσε την πόλη εντός των τειχών και νομιμοποιούσε κάποιες από τις περιοχές που είχαν ήδη αρχίσει να οικοδομούνται εκτός των τειχών. (Καλογεράκη, 2016)

Εικόνα 4. Σχέδιο πόλης Ηρακλείου 1936

Εικόνα 5. Χάρτης περιοχών που συμπεριλήφθηκαν στο σχέδιο πόλης του 1936 (αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1960)

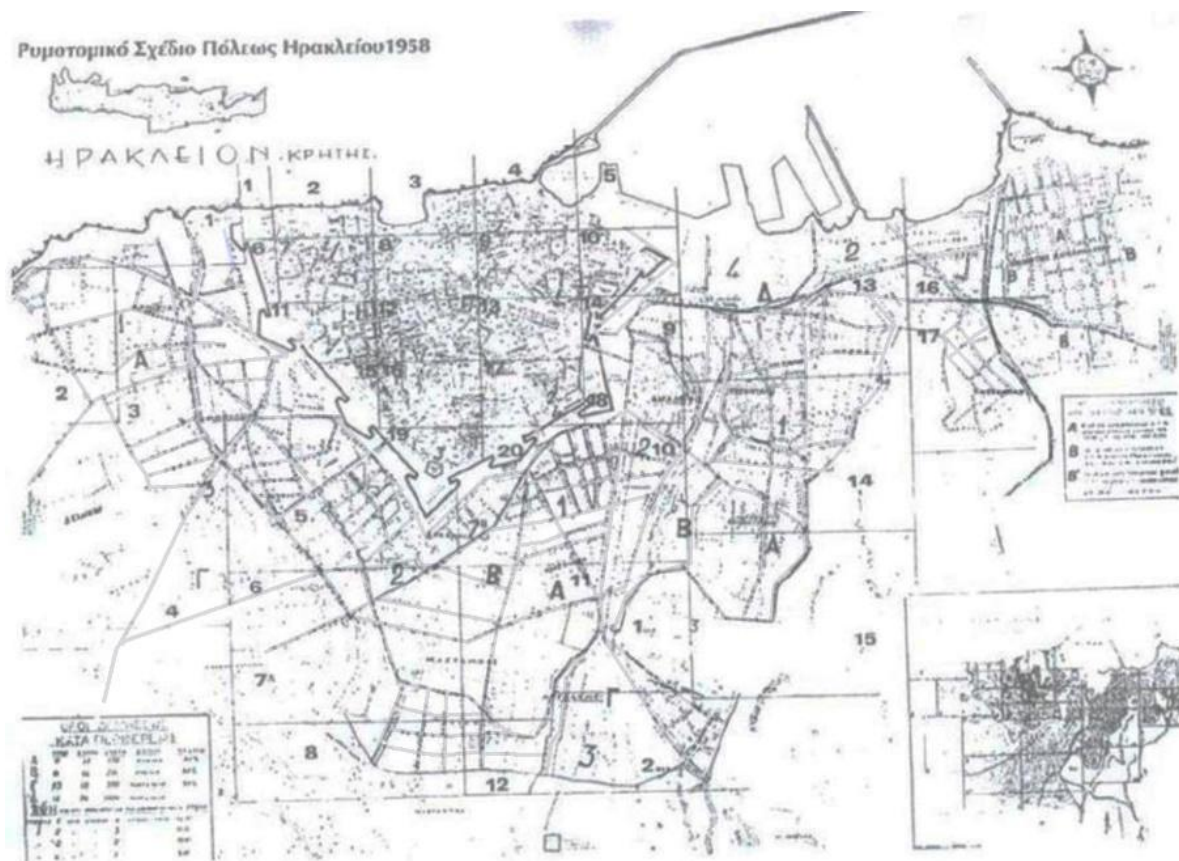
2. Περίοδος ανασυγκρότησης του μεταπολεμικού Ηρακλείου 1945-1960

2.1) Ιστορικά γεγονότα

Η πρώτη δεκαεπενταετία μετά τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο σηματοδοτεί και την αρχή της ανοικοδόμησης της πόλης του Ηρακλείου καθώς και της επέκτασης της έξω από τα τείχη. Το Ηράκλειο βρήκε γρήγορα τους ρυθμούς ανάπτυξης που είχε στα χρόνια πριν τον πόλεμο. Οι βιομηχανίες και τα εργοστάσια σημείωναν πορεία ανάπτυξης. (Καλογεράκη, 2016) Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να αυξηθεί σημαντικά ο πληθυσμός και μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 50' το Ηράκλειο αριθμούσε 69.983 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 1961. (Ορφανάκη, 2020) Αυτή η γρήγορη αύξηση πληθυσμού σήμαινε ανάγκη για άμεση κάλυψη οικιστικών αναγκών για τους νέους κατοίκους του Ηρακλείου.

2.2) Το Σχέδιο Πόλης του 1958

Τα τέλη της πρώτης δεκαετίας της ανασυγκρότησης του Ηρακλείου συνοδεύτηκαν από ένα νέο σχέδιο πόλης το 1958 (εικ.8) το οποίο είχε ως βάση αυτό του 1936 και συμπεριέλαβε νέες ζώνες που δεν είχαν συμπεριληφθεί στο προηγούμενο σχέδιο.

Εικόνα 6. Χάρτης Ρυμοτομικού Σχεδίου Πόλης Ηρακλείου 1958

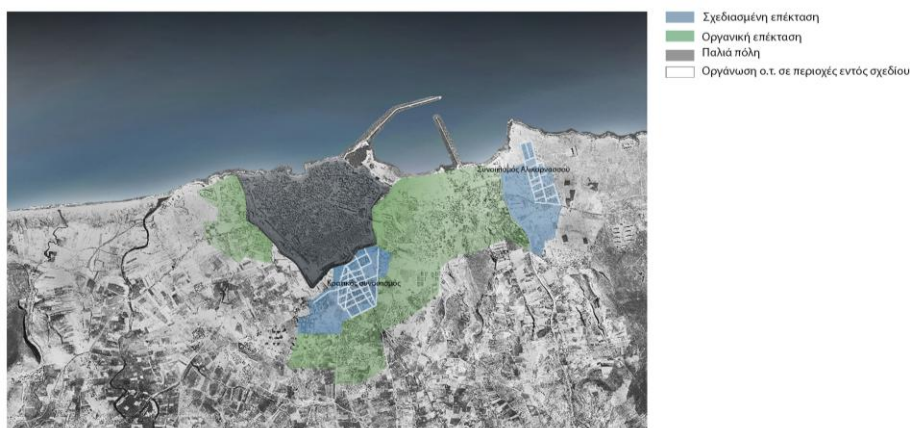
Συγκεκριμένα οι νέες περιοχές που προστέθηκαν στο σχέδιο βρίσκονταν περιμετρικά και από την εξωτερική πλευρά των τειχών(Καμίνια, Θέρισσος, Μασταμπάς, Ακαδημία, Ατσαλένιο, Ακ Ταμπία-Ανάληψη, Χρυσοπηγή, Δημητρίου) , αλλά και ανατολικά της παλιάς πόλης, την Αλικαρνασσό και τον Κατσαμπά όπως φαίνεται στην εικόνα 6. Για τις νέες αυτές περιοχές που νομιμοποιήθηκαν, το σχέδιο του 1958 ακολούθησε την υφιστάμενη διαμορφωμένη κατάσταση διατηρώντας τα χαρακτηριστικά τους όσον αφορά το οδικό δίκτυο και τα οικοδομικά τετράγωνα. Ουσιαστικά η λογική του σχεδίου ήταν να συμπεριλάβει όσες περιοχές βρισκόντουσαν έξω από τα τείχη και σε επαφή με την εξωτερική του πλευρά, καθώς και περιοχές που είχαν ήδη αρχίσει να κατοικούνται ανατολικά των τειχών μέχρι και το αεροδρόμιο.

Εικόνα 7. Χάρτης περιοχών επέκτασης του Σχεδίου Πόλης του 1958 εκτός των τειχών (αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1960)

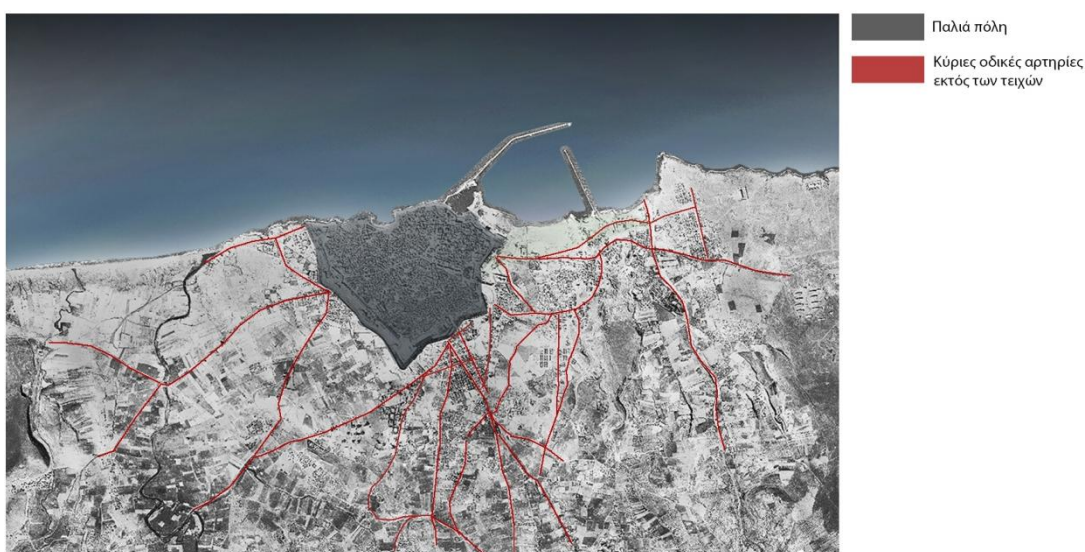
2.3) Μορφές και τύποι επέκτασης

Ανάπτυξη παρουσίασαν οι περιοχές που αποτελούσαν προσφυγικούς συνοικισμούς ο οποίος βρισκονταν περιμετρικά των τειχών αλλά και στα νότια και ανατολικά τμήματα. Ο κρατικός συνοικισμός, ο οποίος είχε δημιουργηθεί από το 1936 και στέγαζε αρχικά πρόσφυγες από τη μικρά Ασία και στην μεταπολεμική περίοδο και κατοίκους από την εντός των τειχών πόλη λόγω των καταστροφών και ο προσφυγικός συνοικισμός της Νέας Αλικαρνασσού επεκτείνονται βάσει ρυμοτομικού σχεδίου. Όπως φαίνεται στην εικόνα 6 η οργάνωση των οικοδομικών τετραγώνων ακολουθεί τις χαράξεις του οδικού δικτύου. Οι υπόλοιπες περιοχές έξω από τα τείχη παρουσίαζαν μια πιο οργανική μορφή εξάπλωσης διατηρώντας τον υφιστάμενο χαρακτήρα και την μορφή που είχαν προπολεμικά .(εικ 8)

Εικόνα 8 Χάρτης εξάπλωσης της πόλης εκτός των τειχών βάσει του τρόπου επέκτασης. (αεροφωτογραφία του Ηρακλείου 1960)

Γενικότερα η πόλη αρχίζει να παρουσιάζει τάσεις εξάπλωσης κυρίως στο νότιο και ανατολικό τμήμα και σε μικρότερο βαθμό δυτικά των τειχών, όπως φαίνεται στην εικόνα 9 με τους βασικούς δρόμους που ενώνουν την εντός των τειχών περιοχή με τις νέες περιοχές επέκτασης.

Εικόνα 9. Χάρτης κύριων οδικών αρτηριών εκτός των τειχών (αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1960)

Μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1950 η πόλη του Ηρακλείου ήδη κατοικείται και έξω από τα τείχη. Ο πληθυσμός των περιοχών εκείνων αποτελούνταν εκτός από πρόσφυγες που είχαν έρθει από τη Μικρά Ασία, από κατοίκους του εντός των τειχών τμήματος της πόλης και από αγρότες που

ερχόντουσαν από την επαρχία. Μεγαλύτερο ενδιαφέρον φάνηκαν να έχουν οι περιοχές στα ανατολικά και νότια και λιγότερο στα δυτικά (εικ.10).

Οι περιοχές Χρυσοπηγή, Πόρος και Κατσαμπάς είχαν αραιή δόμηση και τα σπίτια όπου ήταν ήδη χτισμένα στα οικόπεδα ήταν κυρίως μονώροφα και διώροφα. Εκεί συγκεντρωνόταν ο ντόπιος πληθυσμός, κυρίως κάτοικοι της πόλης και αγρότες από την επαρχία. Στο δυτικό τμήμα της πόλης οι περιοχές των Καμινίων και της Θερίσσου είχαν εγκατασταθεί κατά κύριο λόγο πρόσφυγες, στους συνοικισμούς που είχαν δημιουργηθεί για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών. Βάση της μελέτης η οποία πραγματοποιήθηκε από την (Καλογεράκη, 2016) ο αριθμός των κατοίκων που είχαν έρθει από την επαρχία και ήδη κατοικούσαν στις συγκεκριμένες περιοχές ήταν μικρότερος. Τα σπίτια ήταν μικρά σε μέγεθος όπως στον Πόρο και αποκλειστικά ήταν ισόγεια. Νότια των τειχών η περιοχή του Μασταμπά κατοικούταν ήδη από το μεσοπόλεμο με σπίτια τα οποία ήταν εξοχικές κατοικίες για πολίτες μέσα από τα τείχη. Στην ίδια περιοχή αρκετές από αυτές τις κατοικίες είχαν δοθεί στους πρόσφυγες για την κάλυψη των στεγαστικών αναγκών. Και στην περιοχή Ατσαλένιο ο πληθυσμός προέρχονταν εκτός από τους πρόσφυγες που ήταν εγκατεστημένοι και από επαγγελματίες εντός των τειχών που είχαν αγοράσει κατοικίες. (Καλογεράκη, 2016)

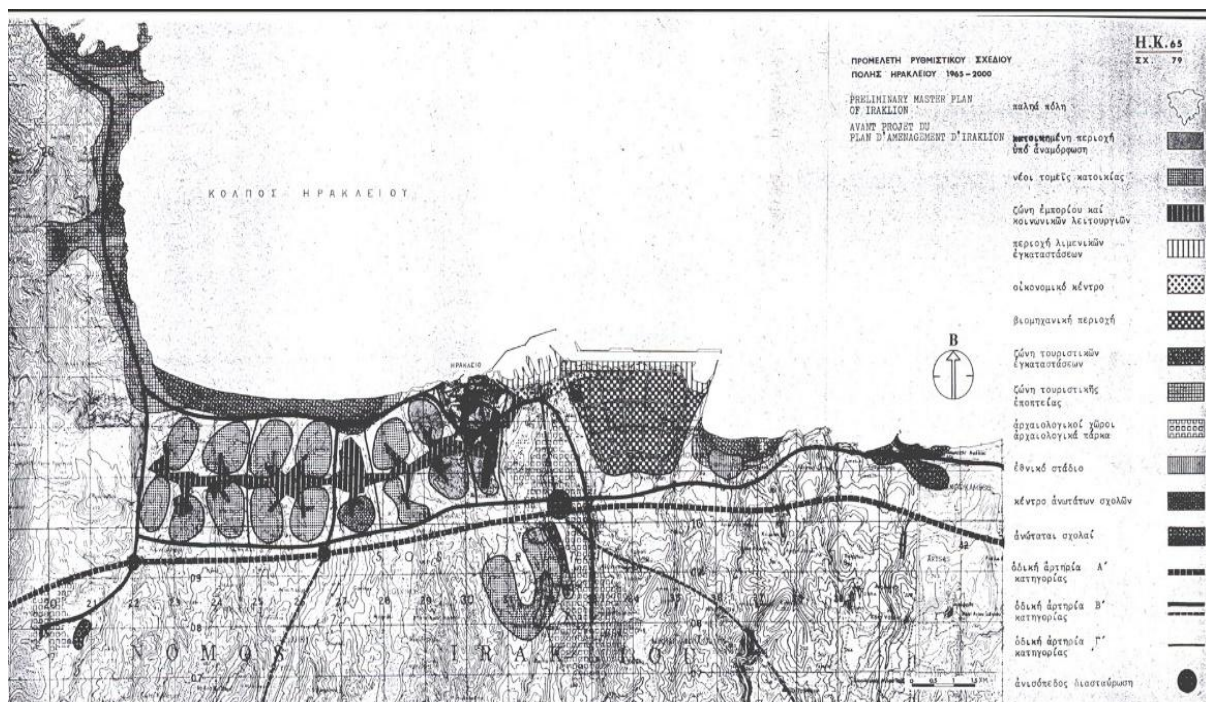

Εικόνα 10 Τυπολογία πληθυσμού και κατανομή του έξω από τα τείχη (αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1960)

3. Οι πρώτες επεκτάσεις της πόλης έξω από τα τείχη 1960-1970

3.1) Ιστορικά γεγονότα

Την δεκαετία 1960-1970 η πόλη του Ηρακλείου συνεχίζει την ανάπτυξη και εξαπλώνεται παραπάνω στις περιοχές εκτός των τειχών. Ο πληθυσμός συνέχισε να αυξάνει με ανάλογους ρυθμούς της προηγούμενης δεκαετίας σημειώνοντας αύξηση 21% σε σχέση με την δεκαετία 1950-1960 και πλέον το Ηράκλειο συγκέντρωνε ένα σύνολο 84.710 κατοίκων (Ορφανάκη, 2020). Ένα σοβαρό πρόβλημα που παρουσιάστηκε και αφορούσε τις ήδη διαμορφωμένες περιοχές και εκείνες που βρίσκονταν υπό ανάπτυξη στο εκτός των τειχών τμήμα της πόλης, ήταν η σύγχυση ορίων των κοινοτήτων και η έλλειψη ελέγχου των χρήσεων γης. Στην παλιά πόλη εκτοπίστηκε η κατοικία και αντικαταστάθηκε από τις διοικητικές και εμπορικές χρήσεις παρουσιάζοντας έναν χαρακτήρα πιο υπερτοπικό. Για την αντιμετώπιση των προβλημάτων ο Αρ. Προβελέγγιος το 1967 εκπόνησε το Ρυθμιστικό Σχέδιο Ηρακλείου (εικ. 11) το οποίο και έμεινε μόνο στην φάση της προμελέτης.

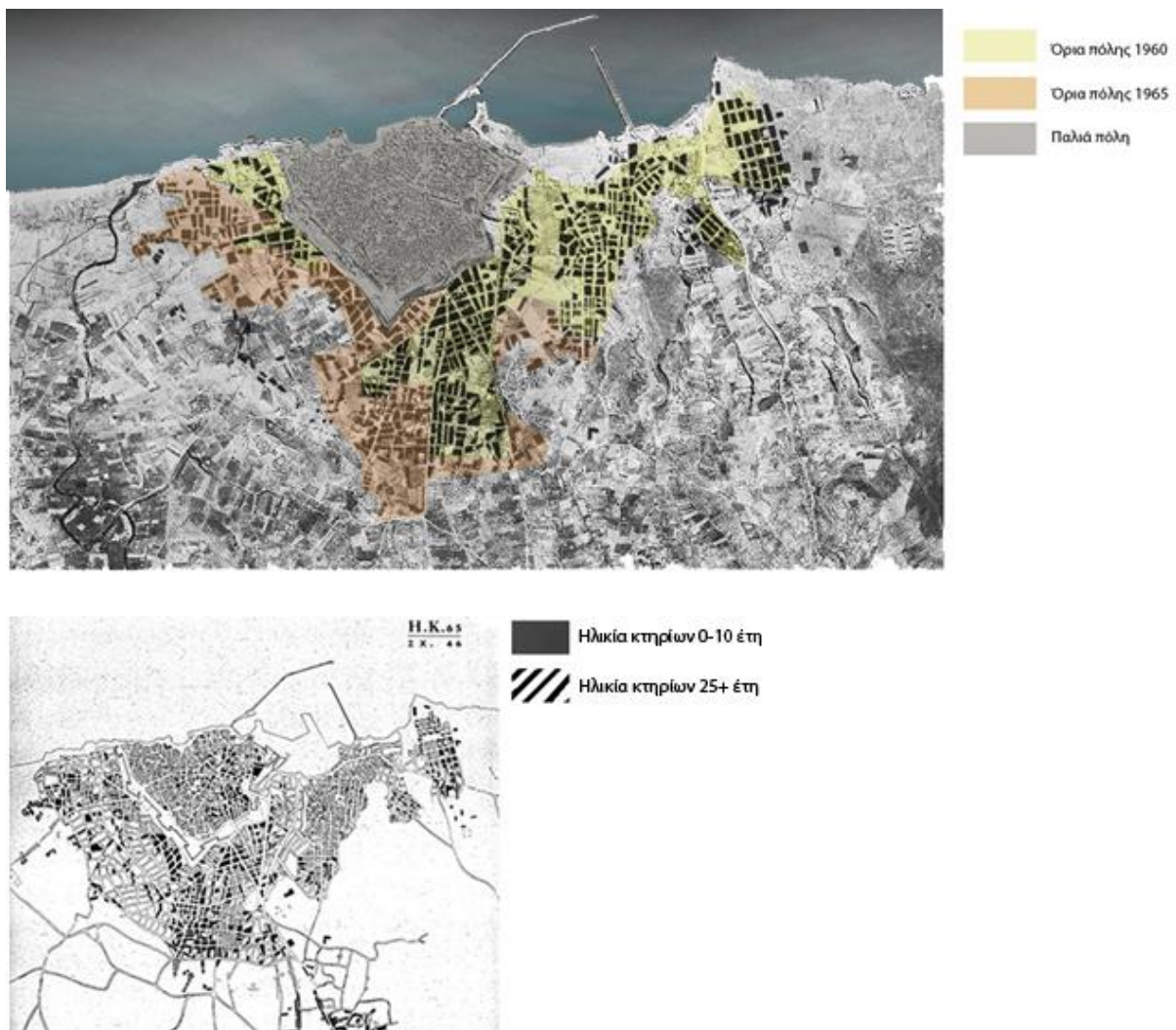

Εικόνα 11 Προμελέτη Ρυθμιστικού Σχεδίου Ηρακλείου 1967

Δύο ήταν οι λόγοι που απέτρεψαν την εφαρμογή του σχεδίου του Προβελέγγιου, η έλλειψη κατάλληλου νομικού πλαισίου για την θεσμοθέτηση του και η δικτατορία στην Ελλάδα η οποία

ξεκίνησε το 1967. Κατά την διάρκεια της δικτατορίας, σε σύντομο χρονικό διάστημα έλαβαν χώρα τεχνικά έργα που αφορούσαν την επέκταση του λιμανιού με συνέπεια την αδυναμία διαχωρισμού του πολιτικού από τον εμπορικό λιμένα και την χάραξη της νέας εθνικής οδού βορειότερα από ότι προέβλεπε το ρυθμιστικό σχέδιο του 1967 θέτοντας την ουσιαστικά ως όριο για την ανάπτυξη της πόλης (Περουλιού – Σεργάκη Ίρις).

3.2) Τα νέα όρια της πόλης για την δεκαετία 1960

Εικόνα 12 Σύγκριση ορίων της πόλης του Ηρακλείου μεταξύ του 1960 και 1965 (αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1960)

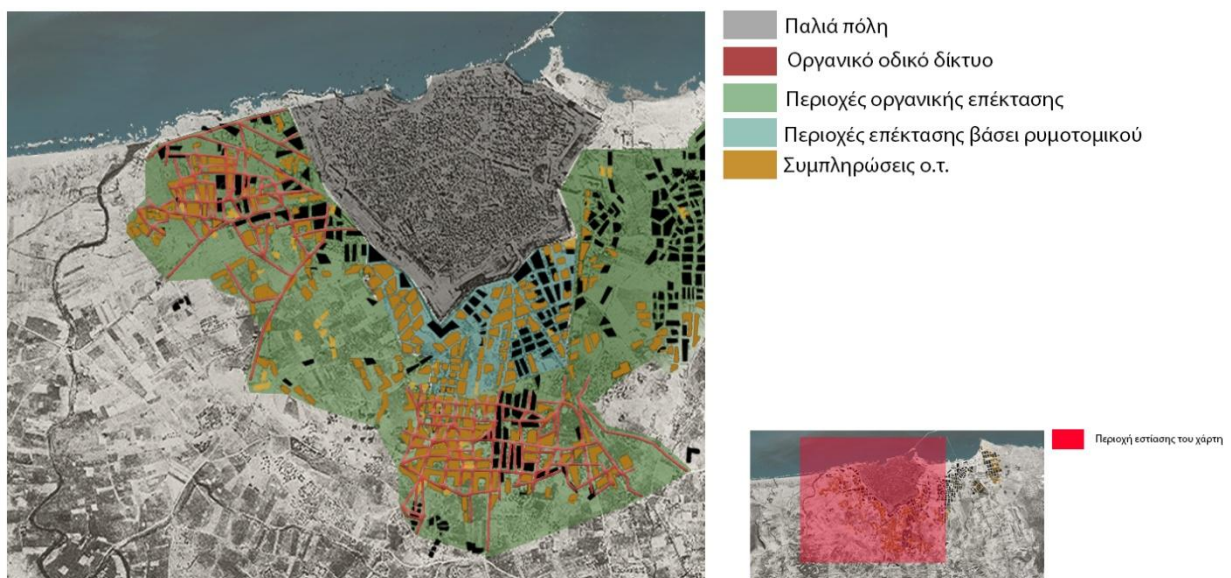
Η πόλη του Ηρακλείου για την δεκαετία του 1960 λόγω της μεγάλης πληθυσμιακής αύξησης επεκτείνει και άλλο τα όρια της έξω από τα τείχη. Λόγω έλλειψης αεροφωτογραφικού υλικού για την συγκεκριμένη χρονική περίοδο η συνολική εικόνα των επεκτάσεων που δίνεται στην εικόνα 12 γίνεται κατά προσέγγιση, με βάση μία αεροφωτογραφία της πόλης του Ηρακλείου για το 1960 και

ένα απόσπασμα από την μελέτη του Προβελλέγιου το οποίο παραθέτει τις ηλικιακές διαφορές των νέων κτηρίων σε σχέση με τα ήδη υπάρχοντα για την τότε δεκαετία.

3.3) Μορφές και τύποι επέκτασης

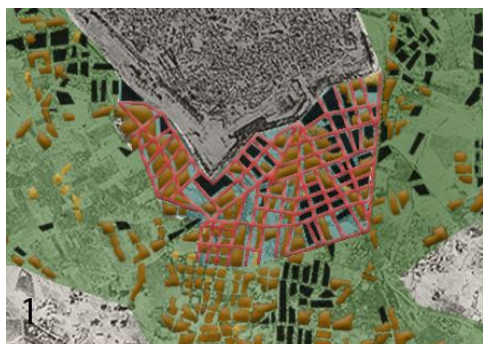
Η έκταση της πόλης ήταν μικρότερη από αυτή που προέβλεπε το ρυθμιστικό σχέδιο του 1958. Ουσιαστικά οι επεκτάσεις δεν νομιμοποιούσαν απλά την υφιστάμενη περιοχή αλλά προέβλεπαν και μια μελλοντική επέκταση της πόλης . Η κατάσταση της οικιστικής επέκτασης παρέμενε εντός ορίων του σχεδίου πόλης με τον προσανατολισμό να εστιάζει κυρίως στις περιοχές νότια και δυτικά των τειχών . Ανατολικά της πόλης ο συνοικισμός της Αλικαρνασσού επεκτείνεται ενώ οι υπόλοιπες περιοχές παραμένουν στάσιμες ως προς την οικοδόμηση νέων κτηρίων διατηρώντας την υφιστάμενη οικιστική κατάσταση τους.

Την δεκαετία αυτή αναπτύχθηκαν περιοχές με κοινά χαρακτηριστικά αλλά και διαφορές όσον αφορά τον τρόπο με τον οποίο πέτυχαν την επέκταση τους. Οι περιοχές στα δυτικά και νότια ακολουθούν έναν τρόπο οργάνωσης πιο ελεύθερο και παρόλο που υπάρχει ρυμοτομικό σχέδιο εν ισχύ, ο τρόπος με τον οποίο επεκτάθηκε η δόμηση ακολούθησε την οργανικότητα του χαρακτήρα των περιοχών . Η δόμηση είναι πυκνή στα νότια ενώ δυτικά πιο αραιή(εικ.13). Τα οικοδομικά τετράγωνα παρουσιάζουν διαφορές στο μέγεθος την διάταξη και την οργάνωση.

Εικόνα 13 Χάρτης περιοχών με κοινά χαρακτηριστικά ως προς τον τρόπο επέκτασης(αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1960)

Οι περιοχές Ακαδημία, το νότιο τμήμα της Ανάληψης στο οποίο βρίσκονταν ο κρατικός συνοικισμός και ο προσφυγικός συνοικισμός της Αλικαρνασσού παρουσιάζουν επίσης ομοιότητες όσον αφορά την πορεία ανάπτυξής τους. Είναι περιοχές οι οποίες έχουν προκύψει βάσει σχεδίου και συνεχίζουν την ανάπτυξη τους ακολουθώντας το νέο ρυμοτομικό του 1958. Κοινά χαρακτηριστικά όπως φαίνονται στην εικόνα 14 είναι το οδικό δίκτυο όπου φαίνεται να ακολουθεί συγκεκριμένες χαράξεις και να δημιουργούνται βάσει αυτού τα οικοδομικά τετράγωνα, όπου παρότι διαφέρουν τμηματικά σε μέγεθος και σχήμα ακολουθούν μια ομοιόμορφη διάταξη χωρίς να δημιουργούνται προβλήματα στην συνολικότερη περιοχή.

- Παλιά πόλη
- Σχεδιασμένο οδικό δίκτυο
- Περιοχές οργανικής επέκτασης
- Περιοχές επέκτασης βάσει ρυμοτομικού
- Συμπληρώσεις ο.τ.

■ Περιοχές εστίασης των χαρτών 1 και 2

Εικόνα 14 Χάρτες περιοχών με κοινά χαρακτηριστικά ως προς τον τρόπο επέκτασης(αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1960)

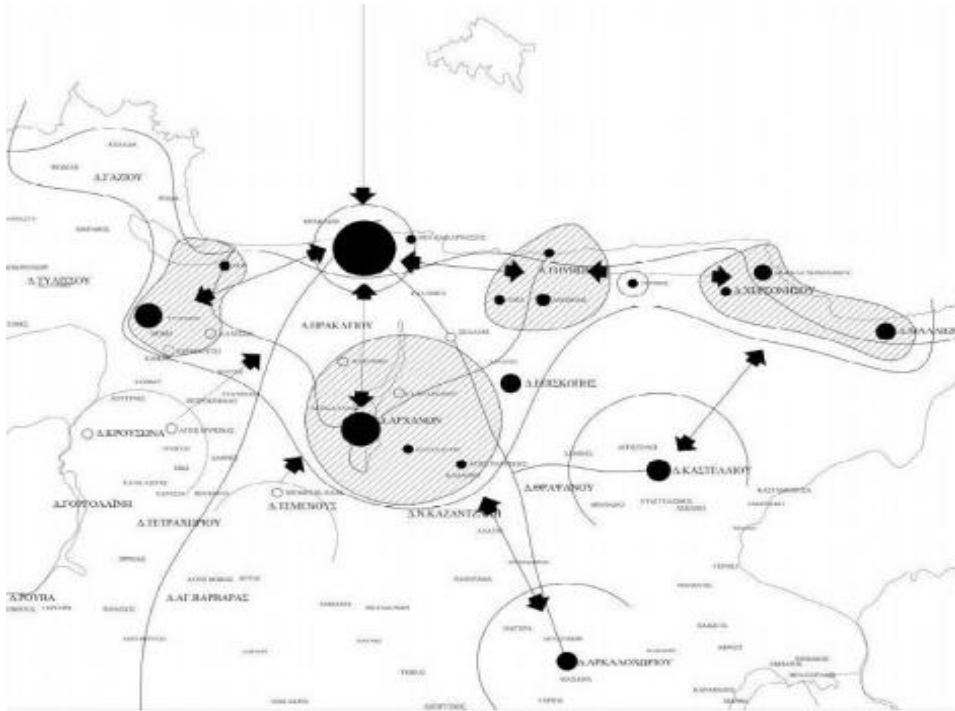
4. Από την πτώση της δικτατορίας έως και τα πρώτα χρόνια της μεταπολίτευσης 1970-1980

4.1) ιστορικά γεγονότα

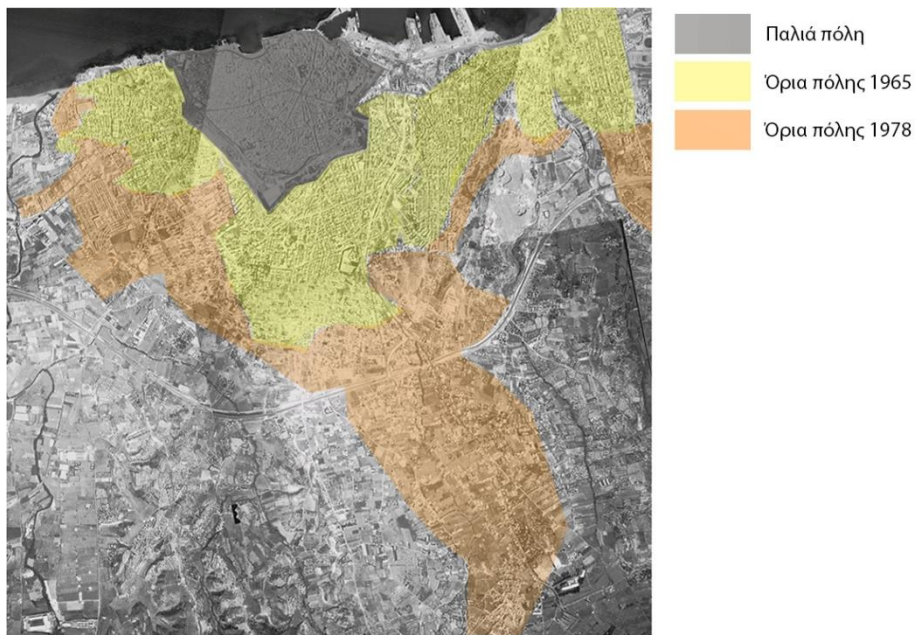
Από το 1970 έως το 1980 η πόλη του Ηρακλείου αναπτύσσεται ολοένα και περισσότερο καθώς επεκτείνεται στις εκτός των τειχών περιοχές. Το 1974 σηματοδοτείται η πτώση της δικτατορίας η οποία επηρέασε με αρνητικό τρόπο την ομαλή επέκταση της πόλης λόγω της αύξησης των συντελεστών δόμησης και της νομιμοποίησης ενός ακόμα ορόφου στις οικοδομές με αποτέλεσμα να επέλθει κορεσμός στη δόμηση στις πόλεις της Ελλάδας. Ο πληθυσμός της πόλης για την παρούσα δεκαετία σημειώνει την μεγαλύτερη αύξηση ανάμεσα στις υπόλοιπες δεκαετίες καθώς στην απογραφή του 1981 το Ηράκλειο αριθμούσε περίπου 123.500 πολίτες σε σχέση με τους 84.700 της προηγούμενης απογραφής (Ορφανάκη, 2020). Ουσιαστικά το ποσοστό αύξησης φαίνεται να ξεπερνά το 50%. Οι ανάγκες οικιστικής κάλυψης των κατοίκων που εγκατασταθήκαν στο Ηράκλειο δεν έμεινε μόνο στις περιοχές που προβλέπονταν από το πολεοδομικό σχέδιο. Πλέον αρχίζουν να κατοικούνται και οικισμοί που βρίσκονται περιφερειακά του Ηρακλείου. Η χρονική περίοδος στην οποία αναφέρεται το συγκεκριμένο κεφάλαιο βρίσκει το Ηράκλειο σε μια κατάσταση στασιμότητας όσον αφορά τον σχεδιασμό σε ρυμοτομικό επίπεδο καθώς το σχέδιο πόλης του 1958 βρίσκεται ακόμα σε ισχύ. Παρόλα αυτά η πόλη αρχίζει να εξαπλώνεται με ταχύτατους ρυθμούς σε περιοχές εκτός ορίων του ρυμοτομικού σχεδίου και σε συνδυασμό με την απότομη αύξηση του πληθυσμού και την ανάγκη κάλυψης των στεγαστικών αναγκών, μέχρι το τέλος της δεκαετίας, το 1979 οι αυθαίρετες οικοδομές στην πόλη του Ηρακλείου αριθμούσαν τις 6.000 και μέσα σε δύο χρόνια μέχρι το 1981 ο αριθμός άγγιξε τις 8.000. (Ασημινάκη, 2007-2008) Οι εμπορικές και διοικητικές λειτουργίες εξακολουθούσαν να βρίσκονται στο εντός των τειχών τμήμα της πόλης κάνοντας εξαιρετικά δύσκολη την εξυπηρέτηση του πληθυσμού που κατοικούσε στους περιφερειακούς οικισμούς. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία ανισοτήτων ως προς την κάλυψη των αναγκών τους σε σχέση με αυτούς που κατοικούσαν στις περιοχές εντός των τειχών.

4.1.1) Μελέτη Οργάνωσης Οικιστικής Περιοχής Ηρακλείου 1979

Για την επίλυση των προβλημάτων που δημιουργήθηκαν, το 1979 έπειτα από ψήφιση του οικιστικού νόμου 947/1979 πραγματοποιήθηκε η εκπόνηση της μελέτης <<Ηράκλειο: Οργάνωση Οικιστικής Περιοχής>> (εικ.15). Ουσιαστικά το αντικείμενο της μελέτης ήταν ο σχεδιασμός ενός λειτουργικού δικτύου οικισμών οι οποίοι θα διέυρυναν τα όρια της πόλης του Ηρακλείου τα οποία ασφυκτιούσαν στα στενά όρια που είχαν προβλεφθεί από τα προηγούμενα πολεοδομικά σχέδια. Επίσης τα νέα αυτά λειτουργικά σύνολα που προτάθηκαν είχαν στόχο, την αυτόνομη λειτουργία τους με σκοπό την αποκέντρωση των λειτουργιών από το κέντρο του Ηρακλείου και την οικονομική ενδυνάμωση της περιφέρειας.

4.2 Τα νέα όρια της πόλης του Ηρακλείου την δεκαετία του 1970

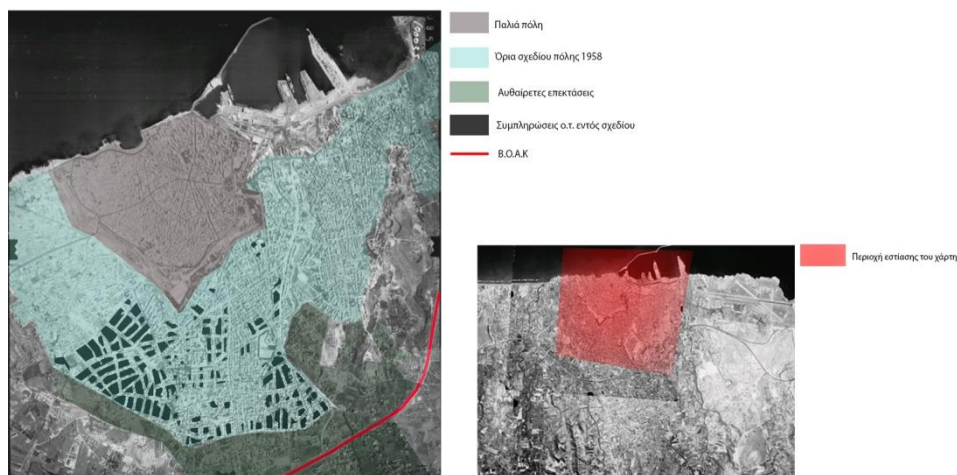

Το Ηράκλειο μέχρι το τέλος της δεκαετία του 1970 σημείωσε μεγάλη εξάπλωση και επεκτάθηκε σημαντικά στο εκτός των τειχών τμήμα της. Οι επεκτάσεις αυτές πραγματοποιήθηκαν περιμετρικά των προηγούμενων ορίων τόσο εντός σχεδίου πόλης 1958 όσο και σε περιοχές εκτός σχεδίου. Η επέκταση της πόλης επικεντρώθηκε για πρώτη φορά προς το νότο και συγκεκριμένα στις περιοχές οι οποίες βρισκόντουσαν νοτιότερα του Β.Ο.Α.Κ. Ανατολικά και δυτικά των τειχών, σημειώθηκε ανάπτυξη σε μικρότερο βαθμό τόσο σε περιοχές που βρίσκονταν εντός αλλά και εκτός ρυμοτομικού (εικ.16).

4.3 Μορφές και τύποι επέκτασης

4.3.1 Η επέκταση της πόλης προς τον Νότο.

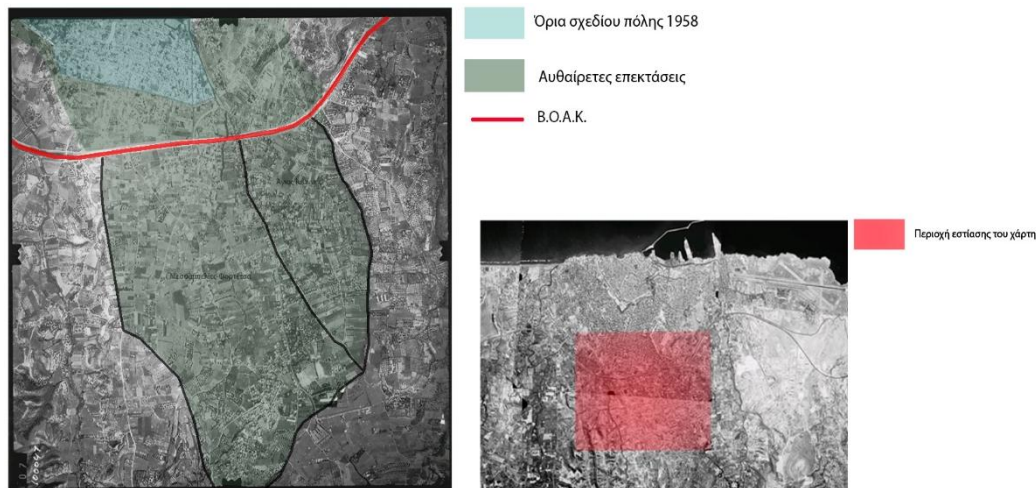
Οι περιοχές που βρίσκονται μεταξύ του Β.Ο.Α.Κ. και νότια των τειχών μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970 επεκτείνονται κατά κύριο λόγο προς τα ήδη νομιμοποιημένα όρια του σχεδίου του 1958 όπως φαίνεται στην εικόνα 17. Οι επεκτάσεις αφορούν κυρίως τις περιοχές στα νοτιοδυτικά των τειχών, οι οποίες ήδη χρησιμοποιούνταν από τους ντόπιους κατοίκους της πόλης για οικοδομήσεις εξοχικών κατοικιών στα προπολεμικά χρόνια και μετά τον πόλεμο για μόνιμη κατοίκηση και νότια των τειχών όπου κατοικούταν ήδη από πληθυσμό προσφύγων και μεταναστών από την επαρχία.

Εικόνα 17 Χάρτης περιοχών επέκτασης νότια των τειχών μέχρι το όριο του Β.Ο.Α.Κ Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1978 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

Η αυθαίρετη δόμηση επικεντρώνεται κατά κύριο λόγο προς το νότο καθώς ο Β.Ο.Α.Κ. που δημιουργήθηκε κατά την περίοδο της δικτατορίας βορειότερα από ότι προβλεπόταν λειτούργησε σαν ελκυστής ο οποίος τράβηξε ουσιαστικά την πόλη προς το νότο επιβάλλοντας ένα νέο όριο στην ανάπτυξη της το οποίο δεν τηρήθηκε λόγω της ανεξέλεγκτης επέκτασης της πόλης. Το μεγαλύτερο ποσοστό αυθαίρετων οικοδομών παρατηρείται νότια του Β.Ο.Α.Κ. στις περιοχές Μεσσαμπελιές και Άγιος Ιωάννης (εικ.18). Πρόκειται για αγροτικές περιοχές των οποίων τα αγροτεμάχια άνηκαν κυρίως σε πρόσφυγες. Λόγω της γεωγραφικής τους θέσης, στις παρυφές της πόλης, προσέλκυσαν το ενδιαφέρον των αυθαίρετων οικιστών παρόλο που το οδικό δίκτυο της περιοχής και οι συνδέσεις με την πόλη παρουσίαζαν σημαντικές ελλείψεις και προβλήματα. Επίσης, κίνητρο για την

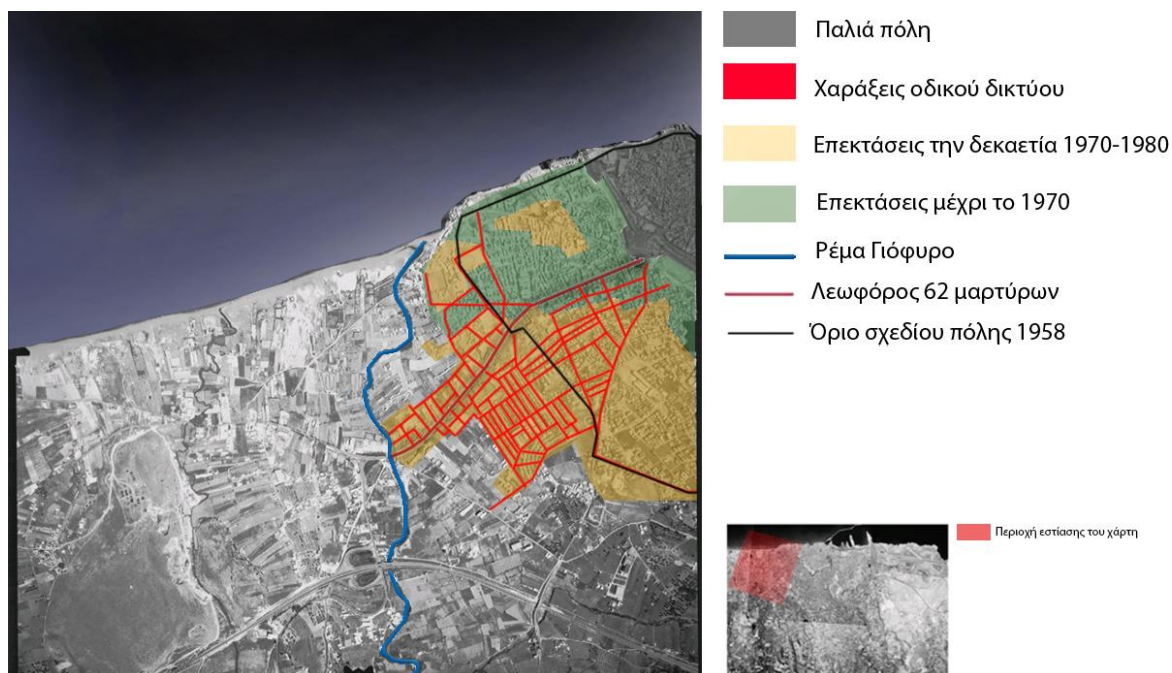
επιλογή αυτών των περιοχών αποτέλεσε και η προοπτική για την ένταξη τους στο σχέδιο πόλης στο άμεσο μέλλον. Η πλειοψηφία των κτισμάτων που είχαν ανεγερθεί μέχρι το τέλος της δεκαετίας του 1970 αποτελούταν κατά κύριο λόγο από ισόγεια και διώροφα ενώ ελάχιστα ήταν αυτά που αποτελούταν τρεις και τέσσερις πάνω ορόφους . (Ασημινάκη, 2007-2008)

Εικόνα 18 Περιοχές αυθαίρετης δόμησης νότια του Β.Ο.Α.Κ. (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1978 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

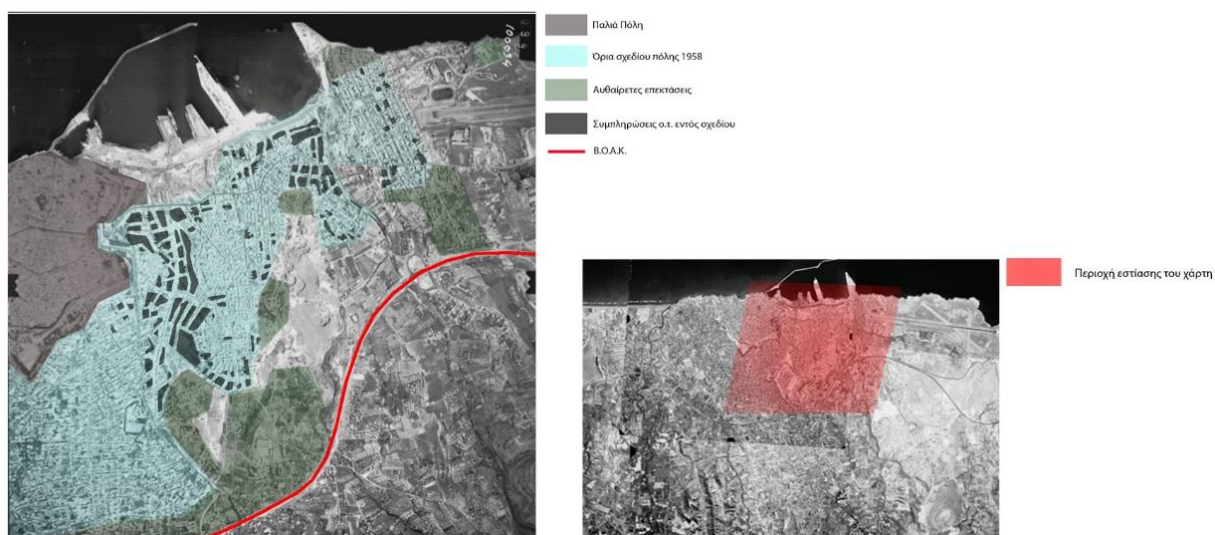
4.3.2 Επεκτάσεις της πόλης στο δυτικό και ανατολικό τμήμα.

Ο νέος πληθυσμός που κατέφθασε στην πόλη του Ηρακλείου προερχόμενος κυρίως από την επαρχία αλλά και οι κάτοικοι που προτίμησαν να φύγουν από το κέντρο και να εγκατασταθούν εκτός, έδειξε ενδιαφέρον προς τις περιοχές δυτικά των τειχών. Ένα μεγάλο ποσοστό νέων κτηρίων που δημιουργήθηκαν βρίσκονταν στο εντός σχεδίου τμήμα των περιοχών Καμίνια και Θέρισσος. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα να συμπληρωθούν σε μεγάλο βαθμό τα οικοδομικά τετράγωνα που είχαν συμπεριληφθεί στο σχέδιο πόλης, αφήνοντας ελάχιστα περιθώρια ανάπτυξης (εικ.19). Η προσέλευση πληθυσμού ήταν μεγαλύτερη από αυτή που είχε προβλεφθεί από το παλιό σχέδιο με συνέπεια την επέκταση των περιοχών και προς τα εκτός σχεδίου τμήματά τους. Στα Καμίνια τα αυθαίρετα που ανεγέρθηκαν συγκεντρώθηκαν σε μια λωρίδα βόρεια της κύριας οδικής αρτηρίας (Λεωφόρος 62 Μαρτύρων) που συνέδεε την πόλη με τα δυτικά, φτάνοντας μέχρι το ρέμα Γιόφυρο(εικ.19). Στην περιοχή της Θέρισσου το οποίο βρισκόταν εκτός σχεδίου τα αυθαίρετα που κατασκευάστηκαν αφορούσαν κυρίως την κάλυψη στεγαστικών αναγκών των νέων κατοίκων οι οποίοι άνηκαν στα μεσαία οικονομικά στρώματα μιας και τα κτήρια ήταν ως επί το πλείστον μονώροφες και διώροφες κατοικίες μέτριας ποιότητας. Ο τρόπος που επεκτάθηκε η περιοχή παρόλο που βρίσκονταν εκτός σχεδίου φαίνεται να ακολουθεί μια τυπική οργάνωση όσον αφορά την ομοιομορφία των οικοδομικών τετραγώνων και τις χαράξεις που ακολούθησε το οδικό δίκτυο(εικ.19).

Εικόνα 19 Χάρτης περιοχών επέκτασης δυτικά των τειχών. (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1978 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

Οι προερχόμενοι από την πόλη κάτοικοι που επέλεξαν να εγκατασταθούν λόγω της ασφυκτικής κατάστασης του κέντρου έξω από τα τείχη συνέχισαν να δείχνουν ενδιαφέρον για τις περιοχές στα ανατολικά (εικ.20) των τειχών. Το σχέδιο πόλης του 1958 είχε ήδη συμπεριλάβει σχεδόν όλο το ανατολικό τμήμα εκτός των τειχών με αποτέλεσμα οι συμπληρώσεις των ανεκμετάλλεωτων οικοδομικών τετραγώνων να ακολουθούν την προβλεπόμενη οργάνωση.

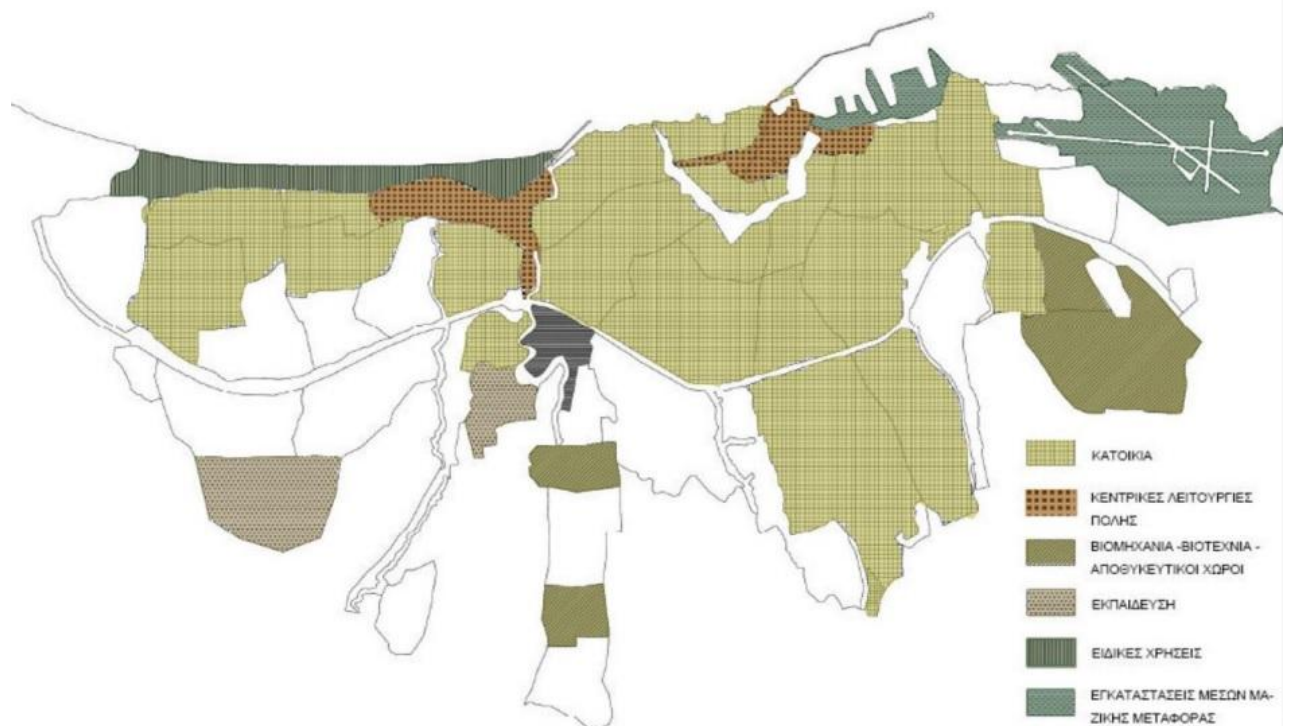
Εικόνα 20 Επέκταση της πόλης προς την ανατολή (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1978 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

5. Το Ηράκλειο της μεταπολίτευσης 1980-1990

5.1 Ιστορικά γεγονότα

Η δεκαετία του 1980 αποτέλεσε μια σημαντική χρονική περίοδο εξέλιξης για την πόλη του Ηρακλείου όσον αφορά την ανάπτυξη και τον καθορισμό του ρόλου της πόλης. Παρόλα αυτά η αρχή της δεκαετίας βρίσκει την πόλη να ρυθμίζει την οικοδόμηση της ακολουθώντας το από καιρό κορεσμένο Ρυμοτομικό Σχέδιο του 1958. Τα ρυθμιστικά σχέδια που μεσολάβησαν μέχρι το 1980, αυτό του Προβελέγγιου το 1968 και του Λουκάκη το 1979 δεν κατάφεραν να εφαρμοστούν λόγω των πολιτικών συγκυριών. Ο νέος νόμος προέβλεπε για τις μεγάλες πόλεις στις οποίες συγκαταλεγόταν και το Ηράκλειο Κρήτης την μεταβίβαση των ευθυνών και τον έλεγχο του πολεοδομικού σχεδιασμού από τον δήμο στο Υ.ΠΕ.ΧΩ.Δ.Ε, γεγονός το οποίο οδήγησε σε μεγάλες χρονικές καθυστερήσεις και δραματική διόγκωση της γραφειοκρατίας (Ασημινάκη, 2007-2008). Μέσω αυτού του νόμου δόθηκε η δυνατότητα νομιμοποίησης περίπου 5.000 αυθαιρέτων τα οποία είχαν χτιστεί μέχρι το 1983 σε περιοχές βρισκόμενες στα δυτικά και νότια όρια της πόλης (Περουλιού – Σεργάκη Ίρις).

Παράλληλα με την εφαρμογή του νόμου 1337/83 ξεκίνησαν οι μελέτες για το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο το οποίο ψηφίστηκε ύστερα από πέντε χρόνια (Περουλιού – Σεργάκη Ίρις). Το Γ.Π.Σ κινήθηκε στα πλαίσια του προγενέστερου ρυμοτομικού του 1958. Οι περιοχές που συμπεριέλαβε ο νέος σχεδιασμός ήταν ήδη δομημένες και κάλυπταν μία νέα έκταση 10.000 στρεμμάτων σε αντίθεση με τα 7.500 του προηγούμενου σχεδίου. Ο σχεδιασμός εστίασε στην ένταξη των πυκνοδομημένων περιοχών στον οργανισμό της. Το νέο σχέδιο λοιπόν, ασχολήθηκε πέρα από το τμήμα της ρυμοτομίας και των όρων δόμησης, με την χωροθέτηση χρήσεων γης και είχε σαν στόχο την δημιουργία οργανωμένου οδικού δικτύου, τον συντονισμό τεχνικών έργων και τον σχεδιασμό λειτουργικών υποδομών όπως η σύνδεση των αστικών και υπεραστικών δικτύων. Το σχέδιο δεν όρισε κάποιες ουσιαστικές αλλαγές στην περιοχή και στην ουσία θεσμοθέτησε την υφιστάμενη κατάσταση ενώ ταυτόχρονα εστίασε στην επέκταση των περιοχών κατοικίας, πέραν της νομιμοποίησης περιοχών αυθαίρετης δόμησης (εικ.21). Προέβλεπε 130.000 κατοίκους στο Π.Σ. Ηρακλείου και δημιουργήθηκαν είκοσι δύο πολεοδομικές ενότητες με συγκεκριμένο συντελεστή η κάθε μια. Ο αριθμός αυτός δεν αντιστοιχούσε με τα δεδομένα των απογραφών που πραγματοποιήθηκαν μετά την ψήφισή του αφού ο πληθυσμός του δήμου Ηρακλείου για το 1991 ξεπερνούσε κατά 10.000 την πρόβλεψη του σχεδίου φτάνοντας τους 140.256 κατοίκους (Ορφανάκη, 2020). Επίσης, οι κεντρικές λειτουργίες εντός των τειχών αναζωογονήθηκαν καθώς προσδιορίστηκαν χρήσεις και χωροθετήθηκαν κεντρικές λειτουργίες στα ανατολικά των τειχών ενώ στα δυτικά προτάθηκε η δημιουργία ενός περιφερειακού κέντρου(εικ.21). Όσον αφορά τα έργα υποδομής που προγραμματίστηκαν από την μελέτη, η πλειοψηφία αυτών δεν υλοποιήθηκαν κατά την διάρκεια ισχύος του συγκεκριμένου Γ.Π.Σ.

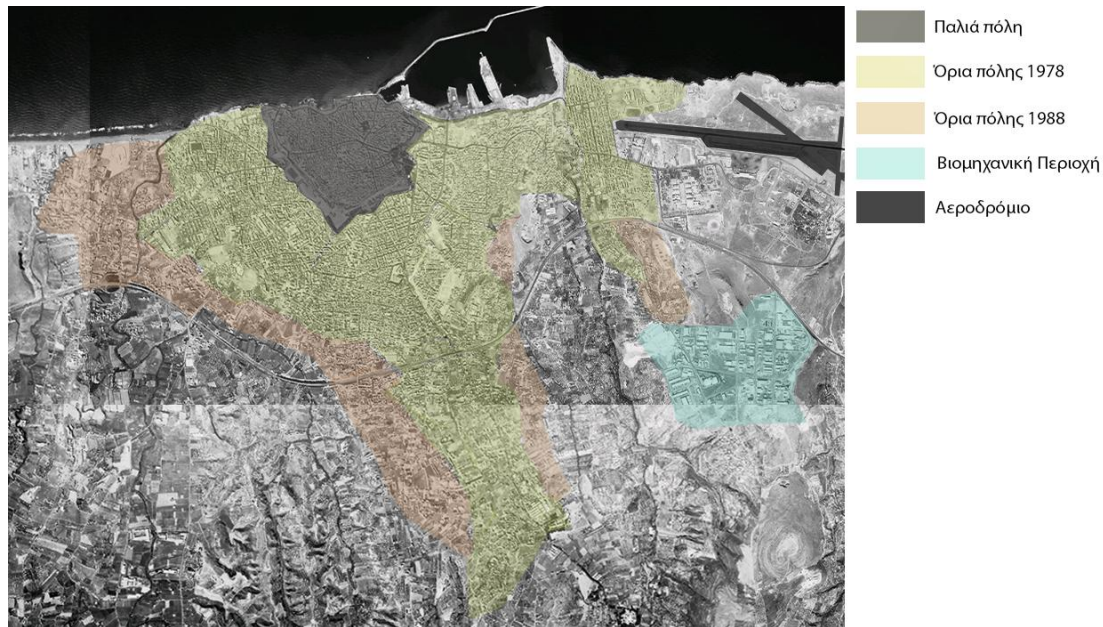
Εικόνα 21 Πρόταση ζωνών χρήσεων με βάση το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο Ηρακλείου 1988

Το σημαντικότερο από τα έργα που υλοποιήθηκαν ήταν η διάνοιξη της παραλιακής λεωφόρου. Με αυτό το έργο το λιμάνι πλέον συνδέθηκε με τις πιο σημαντικές περιοχές επέκτασης στα ανατολικά και τα δυτικά της πόλης. Η εφαρμογή των νέων συντελεστών και των υπολοίπων ορισμένων από την μελέτη ρυθμίσεων εφαρμόστηκαν για τις μη πολεοδομημένες περιοχές την ημέρα δημοσίευσης της μελέτης. Η πρώτη πράξη εφαρμογής του νέου αυτού σχεδίου παρόλα αυτά κυρώθηκε το 1996 και μέχρι να τεθεί σε πλήρη ισχύ το σχέδιο, είχαν ήδη ξεκινήσει οι εργασίες για την αναθεώρησή του (Περουλιού – Σεργάκη Ίρις). Ούτε οι χρήσεις γης που προέβλεπε το νέο σχέδιο εφαρμόστηκαν καθώς στο δυτικό πολεοδομικό κέντρο αλλά και στην βιομηχανική περιοχή έλαβαν χώρα οικοδομήσεις αυθαίρετων κατοικιών. Επίσης στο δυτικό περιφερειακό κέντρο αντί να μεταφερθούν κεντρικές λειτουργίες της πόλης οι οποίες είχαν σκοπό την αποσυμφόρηση του κέντρου όπως προέβλεπε το σχέδιο, εγκαταστάθηκαν υπηρεσίες χονδρεμπορίου.

5.2 Τα νέα όρια της πόλης στα τέλη της δεκαετίας του 1980

Η πόλη του Ηρακλείου, από την προηγούμενη δεκαετία έχει βυθιστεί σε μια κατάσταση ανεξέλεγκτης επέκτασης λόγω της αυθαίρετης δόμησης και της απουσίας ρυμοτομικού σχεδίου. Η κατάσταση αυτή συνεχίζει να γιγαντώνεται και στην δεκαετία του 1980. Όπως φαίνεται στην εικόνα 22 τα νέα όρια της πόλης διευρύνονται προς τη δύση και συγκεκριμένα προς την περιοχή του Εσταυρωμένου και του νέου περιφερειακού κέντρου στο οποίο θα μεταφέρονταν οι κεντρικές λειτουργίες από το κέντρο της παλιάς πόλης με σκοπό την αποσυμφόρηση της κατάστασης που επικρατούσε. Προς τα ανατολικά το ενδιαφέρον εστιάστηκε κυρίως στις περιοχές νότια του Β.Ο.Α.Κ.

με την δημιουργία της Βιομηχανικής Περιοχής Ηρακλείου και συνδέθηκε με την υπόλοιπη πόλη μέσω της επέκτασης του νότιου τμήματος της Νέας Αλικαρνασσού.

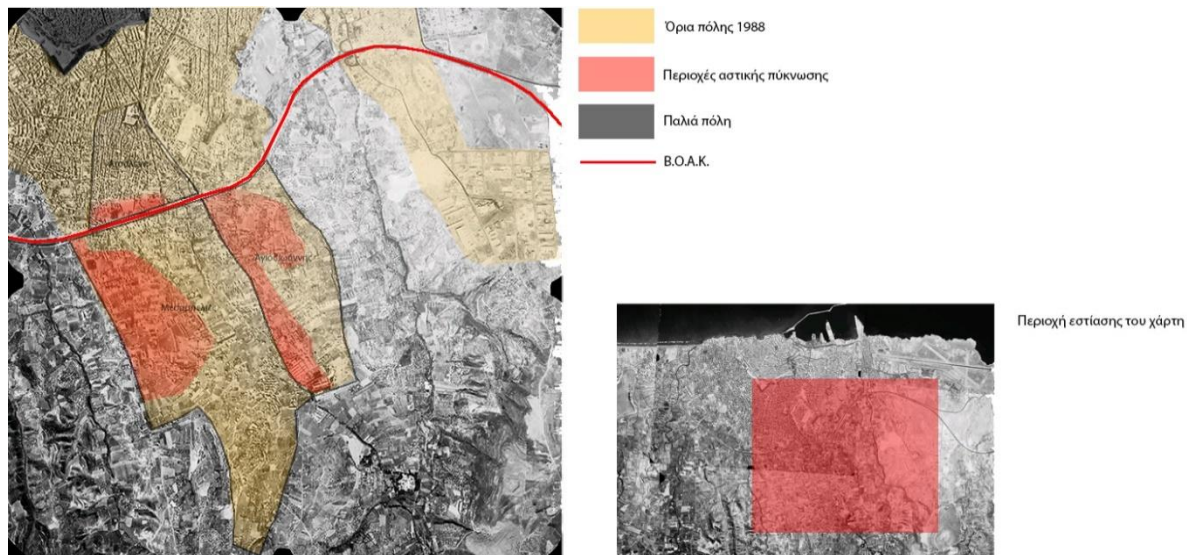
Εικόνα 22 Οι επεκτάσεις της πόλης του Ηρακλείου μεταξύ του 1978 και 1988(Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1988 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

5.3 Μορφές και τύποι επέκτασης

5.3.1 Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς το Νότο

Οι νέες περιοχές επέκτασης προς το νότο οι οποίες είχαν από την προηγούμενη δεκαετία κεντρίσει το ενδιαφέρον των νέων κατοίκων για την εγκατάστασή τους στην πόλη, για την δεκαετία του 1980 συνέχισαν να τραβούν την προσοχή της εξάπλωσης και σημείωσαν σημαντική άνοδο των οικοδομών που χτίστηκαν σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Όπως φαίνεται και στην εικόνα 23 η περιοχή Μεσαμπελιές αναπτύχθηκε και πύκνωσε στο μεγαλύτερο τμήμα της έκτασης της και πιο έντονα στο βορειοδυτικό και κεντρικό της τμήμα. Η ανάπτυξη της παρόλα αυτά ακολούθησε την πορεία και τον τρόπο με τον οποίο οργανώθηκε η περιοχή στην προηγούμενη περίοδο. Έτσι ο οργανικός χαρακτήρας της περιοχής διατηρήθηκε αναλλοίωτος και όλα τα προβλήματα που είχαν δημιουργηθεί όσον αφορά το οδικό δίκτυο και την σύνδεση της περιοχής με την πόλη μεγάλωσαν ακόμα περισσότερο. Η περιοχή του Αγίου Ιωάννη επίσης αναπτύχθηκε αρκετά και σημείωσε σημαντική πύκνωση σε όλο το δυτικό τμήμα της που συνορεύει με την Φορτέτσα και ακολουθεί την πορεία της κεντρικής οδικής αρτηρίας που συνδέει την περιοχή αυτή με την υπόλοιπη πόλη, την λεωφόρο Κνωσού. Ο τρόπος της επέκτασης της περιοχής αυτής διατηρεί τον οργανικό χαρακτήρα. Βόρεια του Β.Ο.Α.Κ. η περιοχή του Ατσαλένιου πύκνωσε την δόμηση της αρκετά προς τις περιοχές που βρίσκονταν εκτός σχεδίου και συνόρευαν με τον Β.Ο.Α.Κ. Οι νέες οικοδομές που χτίστηκαν ενώ

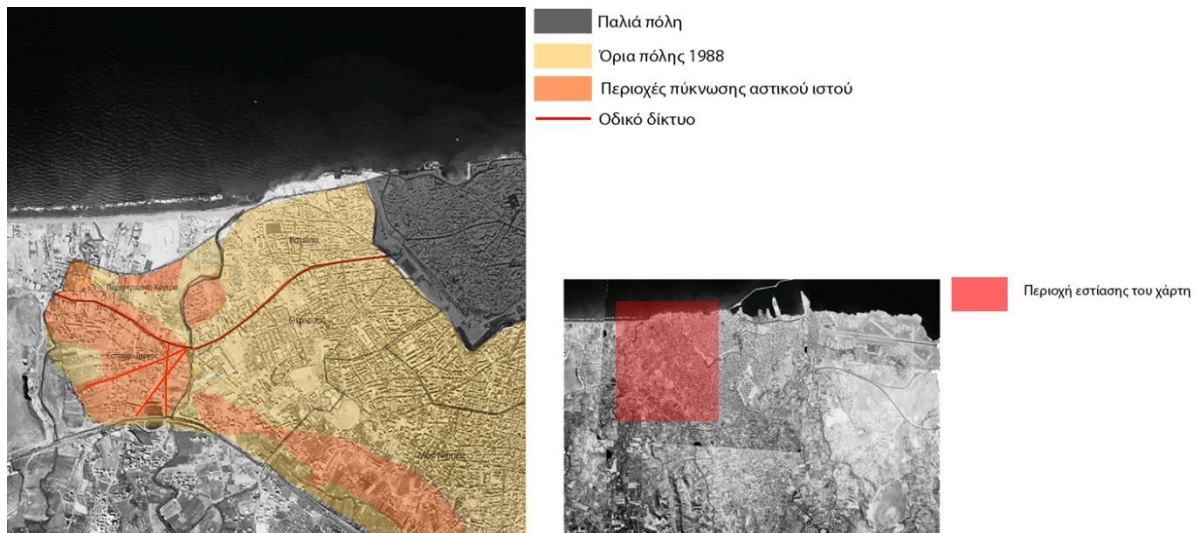
βρίσκονταν ακριβώς στα σύνορα του ρυμοτομικού του 1958 δεν ακολούθησαν την οργάνωση και τον σχεδιασμό της υπόλοιπης περιοχής που βρίσκονταν εντός σχεδίου αλλά αναπτύχθηκαν αυτόνομα ακολουθώντας την οργανικότητα των νοτιότερων περιοχών επέκτασης της πόλης.

Εικόνα 23 Χάρτης πύκνωσης αστικού ιστού στις νέες περιοχές επέκτασης νότια των τειχών (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1978 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

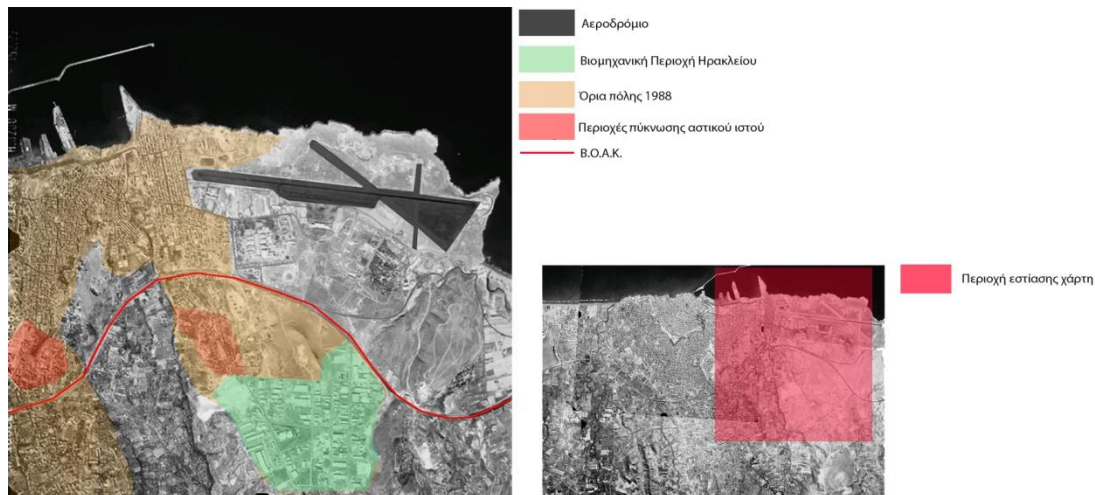
5.3.2 Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς Δύση και Ανατολή

Τα όρια της πόλης προς τη δύση επεκτάθηκαν καθώς την συγκεκριμένη δεκαετία αναπτύχθηκαν νέες περιοχές, οι οποίες συνορεύουν με το δυτικό άκρο της περιοχής των Καμινίων, ο Εσταυρωμένος και το δυτικό Περιφερειακό κέντρο της πόλης. Όπως φαίνεται και στην εικόνα 24 δεν υπάρχει κάποιος σχεδιασμός στον τρόπο με τον οποίο έχουν αναπτυχθεί οι συγκεκριμένες περιοχές. Η σύνδεση τους με την υπόλοιπη πραγματοποιείται μέσω ενός οδικού δικτύου που διασχίζει όλη την περιοχή και έχει ως αφετηρία τον κόμβο στο Γιόφυρο στον οποίο και καταλήγει η λεωφόρος 62 Μαρτύρων. Στην περιοχή των Καμινίων η επέκταση επικεντρώθηκε κοντά στο όριο της με το ρέμα Γιόφυρο ακολουθώντας την οργάνωση που είχε αποκτήσει η περιοχή την προηγούμενη περίοδο. Η Θέρισσος και ο Μασταμπάς δέχθηκαν μικρότερες και σημειακές επεκτάσεις κυρίως στα νότια όρια τους με οργανικό τρόπο.

Εικόνα 24 Χάρτης πύκνωσης αστικού ιστού στις νέες περιοχές επέκτασης δυτικά των τειχών (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1978 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

Το ανατολικό τμήμα έξω από τα τείχη (εικ.25) λόγω του αεροδρομίου και της νέας Βιομηχανικής Περιοχής που δημιουργήθηκε μέσα στην δεκαετία του 1980 έχει φτάσει σε ένα σημείο κορεσμού όσον αφορά το θέμα της επέκτασής του. Αυτός είναι ο λόγος που οι επεκτάσεις επικεντρώθηκαν κυρίως στο σημείο μεταξύ Αλικαρνασσού και ΒΙ.ΠΕ.Η. και στην περιοχή του Δημητρίου-Μπεντεβή γύρω από τα όρια της περιοχής με τον Β.Ο.Α.Κ.. Σχεδιασμός και στις δύο περιοχές των επεκτάσεων δεν πραγματοποιήθηκε αφήνοντας την οργάνωση του χώρου στους νέους κατοίκους της περιοχής οι οποίοι με τις αυθαίρετες οικοδομές που έχτισαν οδήγησαν σε μια εικόνα οργανικής επέκτασης.

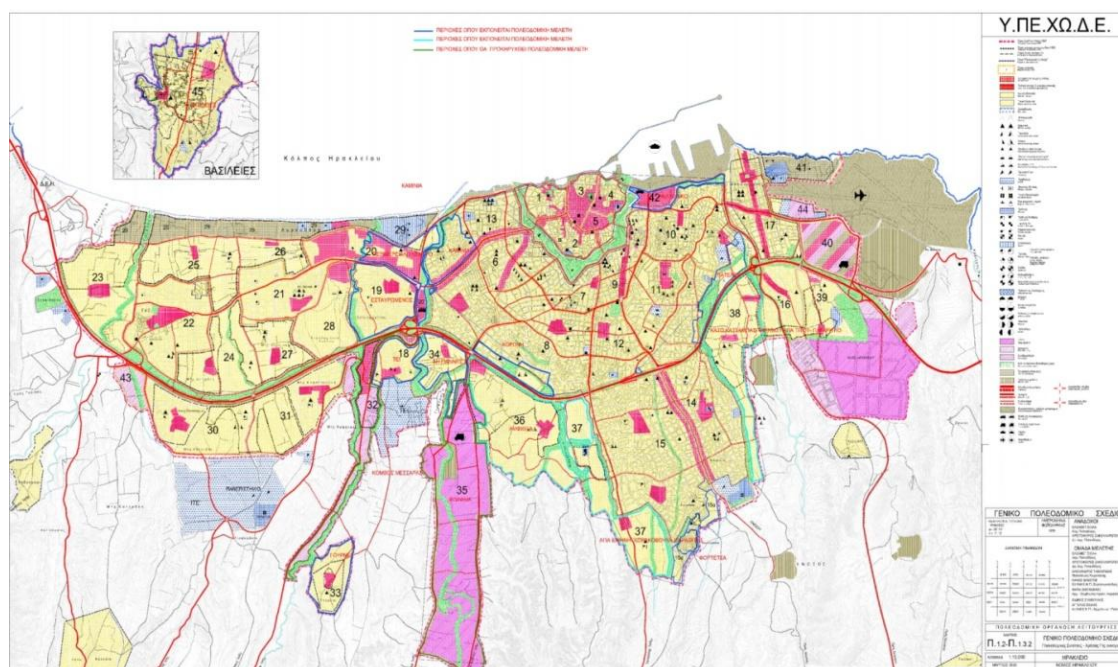

Εικόνα 25 Χάρτης πύκνωσης αστικού ιστού στο ανατολικό όριο της πόλης (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 1978 από την Γεωγραφική Υπηρεσία Στρατού)

6. Τελευταία δεκαετία του 20^{ου} αιώνα

6.1 Ιστορικά γεγονότα

Το τέλος της χιλιετίας βρίσκει το Πολεοδομικό Συγκρότημα του Ηρακλείου να μεγαλώνει με γοργούς ρυθμούς όσον αφορά την έκτασή του αλλά και τον πληθυσμό που κατά την απογραφή του 2001 να συγκεντρώνει 159.046 κατοίκους στον δήμο Ηρακλείου και 164.380 στο ευρύτερο πολεοδομικό σύνολο (Ελληνική Εταιρία Τοπικής Ανάπτυξης Αυτοδιοίκησης, 2013). Το Γενικό Πολεοδομικό Σχέδιο του 1988 ξεκίνησε να εφαρμόζεται με την πρώτη πράξη εφαρμογής να πραγματοποιείται το 1996. Λόγω της έντονης ανάπτυξης της πόλης προέκυψαν ανάγκες που αφορούσαν σε αναθεωρήσεις και συμπληρώσεις σε ορισμένες από τις διατάξεις του Γ.Π.Σ. Ηρακλείου(εικ.26).

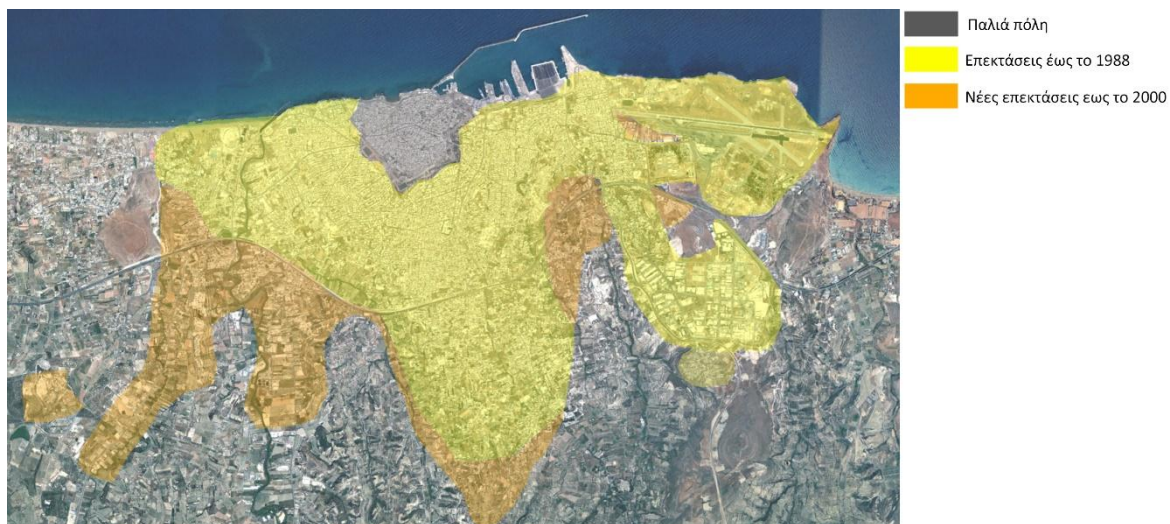

Εικόνα 26 Μελέτη Τροποποίησης Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου Πολεοδομικού Συγκροτήματος Ηρακλείου

Είχαν ως αντικείμενο τον υπολογισμό της επιφάνειας και την χωροθέτηση των οικιστικών επεκτάσεων του Πολεοδομικού Συγκροτήματος και των ζωνών που εμπεριείχαν παραγωγικές δραστηριότητες. Επιπλέον οι μελετητές επιδίωξαν την ορθολογική πολεοδομική οργάνωση των νέων περιοχών προκειμένου να διασφαλιστεί η ομαλή λειτουργία της πόλης σε ένα ενιαίο οικιστικό σύνολο. Κύριος στόχος του Γ.Π.Σ. αποτέλεσε η διασφάλιση της βιώσιμης ανάπτυξης και η αναβάθμιση της ποιότητας ζωής των κατοίκων της πόλης. Τα χρονικά όρια της μελέτης υπολογίζονταν μέχρι το 2013 με εκτιμώμενο πληθυσμό ο οποίος θα έφερνε τη νέα μελέτη σε κατάσταση κορεσμού στους 200.000 κατοίκους (Μπιτσακάκη & Σισάκη, 2019). Στα νέα όρια που προτάθηκαν για το Γ.Π.Σ. έτσι ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της ενιαίας έκφρασης στον χώρο του πολεοδομικού συγκροτήματος Ηρακλείου εντάχθηκαν όλες οι περιοχές ανάμεσα στα Λινοπεράματα

και στο αεροδρόμιο από τα δυτικά στα ανατολικά ενώ για τον άξονα βοράς-νότος από το παραλιακό μέτωπο έως τις νέες περιοχές επέκτασης, συμπεριλαμβάνοντας έτσι όλες τις απαραίτητες εκτάσεις για την κάλυψη της πληθυσμιακής αύξησης και των υπόλοιπων αναγκών της κοινωνίας. Έναν χρόνο αργότερα θεσμοθετήθηκε ο νόμος 2508/97 <<Βιώσιμη ανάπτυξη των πόλεων και οικισμών της χώρας και άλλες διατάξεις>> ως μια πιο σύγχρονη και βελτιωμένη έκδοση του μέχρι τότε σε ισχύ νόμου Ν1337/83. Έγινε πρόταση, για την ένταξη κάποιων περιοχών στο νοτιοδυτικό τμήμα της πόλης στο Γ.Π.Σ. , ορίστηκαν επακριβώς ζώνες με σκοπό την ισχυροποίηση των βασικών λειτουργιών της πόλης, παρουσιάστηκε επίλυση όσον αφορά το τμήμα της διχοτόμησης της πόλης λόγω της εθνικής οδού και οριοθετήθηκαν σε σημεία όπου ήταν αναγκαίο κάποιες ζώνες προστασίας.

6.2 Τα νέα όρια της πόλης στα τέλη της δεκαετίας του 1990

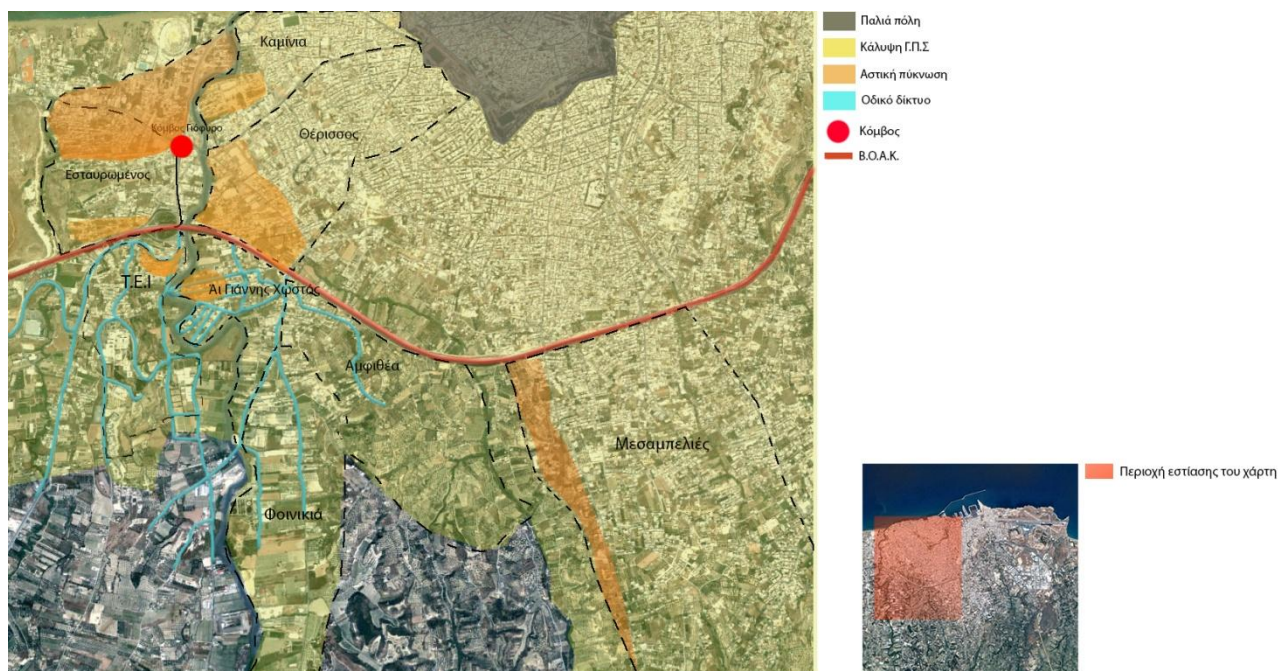
Εικόνα 27 Οι επεκτάσεις της πόλης του Ηρακλείου μεταξύ του 1988 και 2000 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2000 από Google Earth)

Όπως φαίνεται και στην εικόνα 27 η πόλη του Ηρακλείου για την δεκαετία στην οποία αναφέρεται το συγκεκριμένο κεφάλαιο σημειώνει επεκτάσεις κυρίως στα νοτιοδυτικά και ανατολικά. Συγκεκριμένα, σε περιοχές οι οποίες βρίσκονται στο νότιο όριο του Β.Ο.Α.Κ., καθώς και κοντά στο αεροδρόμιο και την Βιομηχανική Περιοχή. Τα προβλήματα βέβαια που αφορούν την ύπαρξη κενών χώρων όπως και πρασίνους παραμένουν χωρίς να γίνεται κάποια προσπάθεια όσον αφορά την επίλυση αυτών. Λόγω του νέου Γ.Π.Σ. οι νέες περιοχές στις οποίες πραγματοποιήθηκαν ανεγέρσεις κτηρίων αλλά και σε αυτές που περιελάμβαναν ήδη υπάρχοντα κτήρια, βρίσκονται εντός σχεδίου δίνοντας ευκαιρία στην νομιμοποίηση αρκετών αυθαίρετων κατασκευών.

6.3 Μορφές και τύποι επέκτασης

6.3.1 Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς το Νότο και τη Δύση

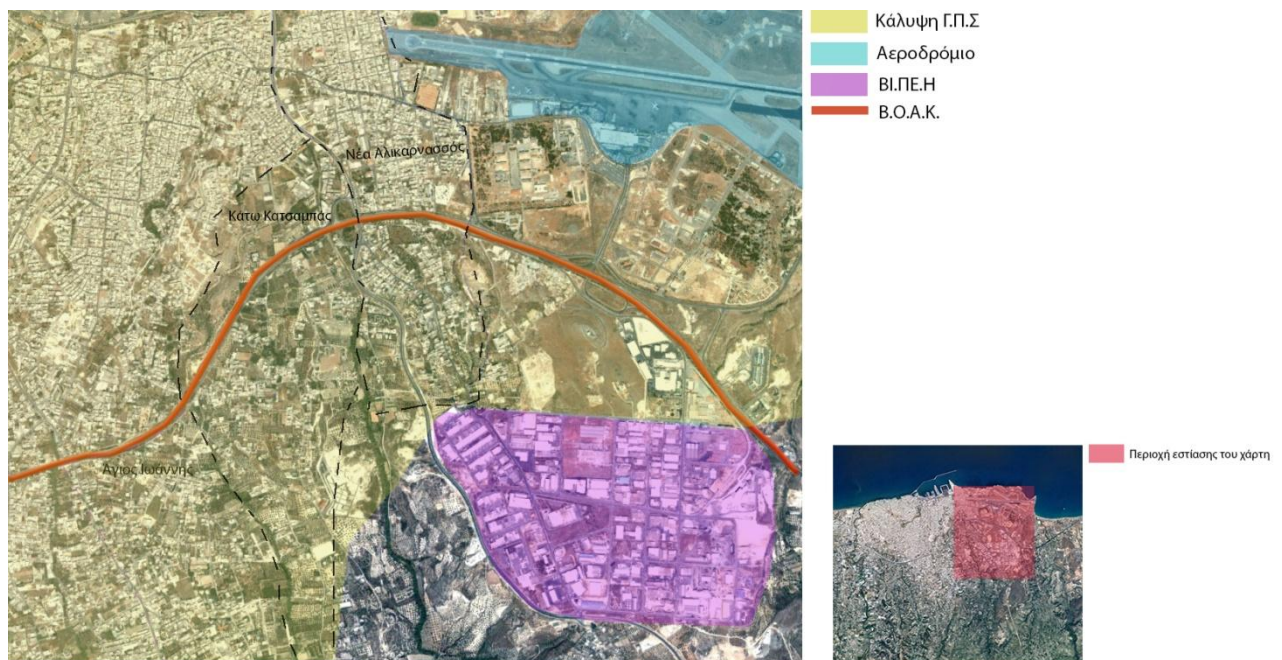
Οι νέες επεκτάσεις της πόλης στα δυτικά επικεντρώθηκαν στις περιοχές Εσταυρωμένος, Φοινικιά, Αμφιθέα, Αι Γιάννης Χωστός και Τ.Ε.Ι. Συγκεκριμένα οι περιοχές αυτές υπάγονταν σε ζώνες κατοικίας (Άνω Τ.Ε.Ι, Αι Γιάννης Χωστός και Αμφιθέα), ζώνες εκπαίδευσης (Τ.Ε.Ι.) και βιομηχανικές ζώνες (Φοινικιά) (εικ.28) . Προς το νότο δεν σημειώθηκε επέκταση των ορίων της πόλης. Επίσης πραγματοποιήθηκε μια ελαφρά πυκνωση του αστικού ιστού στο δυτικό όριο της περιοχής Μεσαμπελιές –Φορτέτσα (εικ.28). Ομοιότητα παρατηρείτε μεταξύ αυτών των περιοχών όσον αφορά την μορφή και τον τρόπο με τον οποίο επεκτάθηκαν. Συγκεκριμένα οι νέες οικοδομές που ανεγέρθηκαν αποτελούνται από έναν μέχρι και τρεις ορόφους καλύπτοντας κυρίως στεγαστικές ανάγκες καθώς και ανάγκες εμπορίου. Το οδικό δίκτυο απλώνεται με έναν οργανικό τρόπο ακολουθώντας το ανάγλυφο της περιοχής (εικ.28). Τα οικοδομικά τετράγωνα στις περιοχές προς τα δυτικά ακολουθούν τις χαράξεις που προκύπτουν από το οδικό δίκτυο διατηρώντας μια ομοιομορφία στο μέγεθος των οικοδομών που περιέχουν αλλά το σχήμα και το μέγεθός τους παρουσιάζει διαφοροποιήσεις. Επίσης ξεκίνησε να συμπληρώνετε η βιομηχανική ζώνη στην περιοχή της Φοινικιάς με την ανέγερση οικοδομών αντίστοιχου χαρακτήρα. Στα νότια η επέκταση ακολούθησε μια οργανική μορφή με αρκετά αραιή δόμηση λόγω των εκτάσεων καλλιέργειας οι οποίες ουσιαστικά δημιουργούσαν ένα όριο στην εξάπλωση του αστικού ιστού συν του ότι τα δυτικά όρια των περιοχών αυτών δεν είχαν συμπεριληφθεί στο Γ.Π.Σ. Στις περιοχές που είχαν ήδη εξελιχθεί από τα προηγούμενα χρόνια και βρίσκονται βόρεια από το όριο της εθνικής οδού πιο συγκεκριμένα ο Εσταυρωμένος, το δυτικό κέντρο, τα Καμίνια και η Θέρισσος απαντώνται νέες οικοδομές οι οποίες ακολούθησαν τον τρόπο οργάνωσης της υφιστάμενης οικιστικής εξέλιξης.

Εικόνα 28 Χάρτης επεκτάσεων και αστικής πυκνωσης περιοχών νότια και δυτικά της παλιάς πόλης (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2000 από Google Earth)

6.3.2 Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς την Ανατολή

Στο ανατολικό τμήμα της πόλης(εικ. 29) στην περιοχή Κατσαμπάς τα όρια επεκτάθηκαν νοτιότερα του Β.Ο.Α.Κ. οργανικά καθώς ο γενικότερος χαρακτήρας της περιοχής βασίζεται σε αυτό τον τρόπο οργάνωσης. Με αντίστοιχο τρόπο επετεύχθη και η αστική πυκνωση στον ανατολικό όριο της περιοχής Άγιος Ιωάννης. Οι οικοδομές αποτελούνται από έναν έως τρεις και σε κάποιες περιπτώσεις τέσσερεις ορόφους και εξυπηρετούν στο μεγαλύτερο ποσοστό στεγαστικές ανάγκες όπως και προέβλεπε το νέο Γ.Π.Σ. Αντίστοιχη κατάσταση επικρατεί και στο νότιο τμήμα της Νέας Αλικαρνασσοῦ καθώς η επέκταση προς το νότο συναντά το βορειοδυτικό άκρο της Βιομηχανικής Περιοχής. Βόρεια του Β.Ο.Α.Κ. η επέκταση της πόλης έχει πλέον φτάσει σε ένα επίπεδο κορεσμού καθώς η οικιστική περιοχή πλέον γειτνιάζει με τα όρια του αεροδρομίου. Συνεπώς η πυκνωση του αστικού συνόλου επικεντρώθηκε στις συγκεκριμένες περιοχές μεταξύ πόλης και αεροδρομίου. Η Βιομηχανική περιοχή επεκτάθηκε προς τα νότια της όρια ακολουθώντας τις υφιστάμενες χαράξεις διατηρώντας τον οργανωμένο χαρακτήρα της περιοχής.

Εικόνα 29 Χάρτης επεκτάσεων και αστικής πυκνωσης περιοχών ανατολικά της παλιάς πόλης (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2000 από Google Earth)

7. Το Ηράκλειο την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα

7.1 Ιστορικά γεγονότα

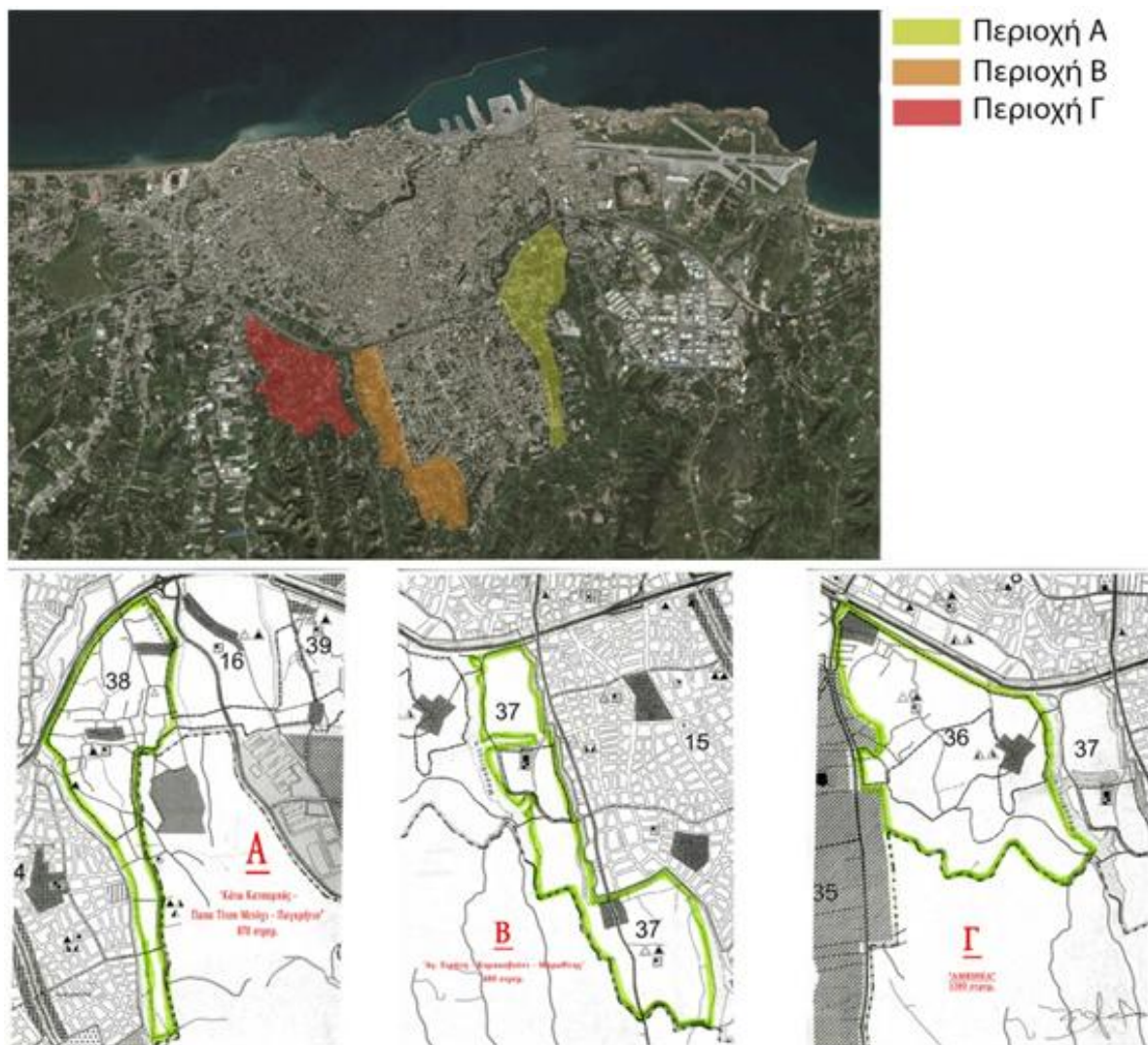
Την νέα χιλιετία και συγκεκριμένα το 2003 υποδέχτηκε η πόλη του Ηρακλείου με την θεσμοθέτηση του νέου Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου το οποίο ουσιαστικά συνέχισε το προηγούμενο εν ισχύ σχέδιο. Συμπεριλάμβανε τους δήμους του Ηρακλείου, Νέας Αλικαρνασσού και Γαζίου. Η βασική διαφορά είναι ότι στο νέο η Αλικαρνασσός και το Γάζι αποτελούν πλέον δήμους και όχι κοινότητες. Πραγματοποιήθηκε επαναπροσδιορισμός περιοχών που είχαν ήδη συμπεριληφθεί στο προηγούμενο σχέδιο αλλά δεν είχαν πολεοδομηθεί χωρίς να γίνει κάποια αλλαγή στους συντελεστές δόμησης. Η ανάπτυξη του πολεοδομικού συγκροτήματος προς την ανατολή φτάνει στο όριο όπου είχε θέση στην προμελέτη του Ρυμοτομικού Σχεδίου ο Α. Προβελέγγιος, δηλαδή το αεροδρόμιο και την ΒΙ.ΠΕ.Η. Στα δυτικά, ως νέο όριο αναγνωρίστηκε ο Αλμυρός ποταμός ενώ στο νότο τα νέα όρια αναγνωρίζονται οι χρήσεις πανεπιστημίου, των Τ.Ε.Ι. και της Κνωσού (εικ 30).

Εικόνα 30 Χάρτης έκτασης Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου 2003 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth)

Επίσης, στα πλαίσια των Ολυμπιακών Αγώνων οι οποίοι έλαβαν χώρα στην Ελλάδα το 2004 επισπεύτηκαν αρκετές κατεδαφίσεις αυθαίρετων κτηρίων στο βόρειο μέτωπο της πόλης οι οποίες στόχευαν στην αναβάθμιση και αναμόρφωση της παραλιακής λεωφόρου, άρα και της πρώτης άποψης-εικόνας που θα έχει κάποιος για την πόλη. Σημειώθηκε μικρή αύξηση όσον αφορά το πληθυσμιακό τμήμα, φτάνοντας τους 174.000 κατοίκους σύμφωνα με την απογραφή του 2011. Μετά το πέρας των Ολυμπιακών Αγώνων, έναν χρόνο μετά σημειώθηκε ο μέγιστος αριθμός νέων κατοικιών (2210 νέες οικοδομές βάσει στοιχείων της Ελληνικής Στατιστικής Αρχής) σε σχέση με τις προηγούμενες χρονιές αλλά και τις μετέπειτα. Από το 2006 και μετά και σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση η οποία ξέσπασε σε όλη την Ελλάδα ο αριθμός των νέων οικοδομών έπεσε κατακόρυφα καθώς το 2010 χτίστηκαν μόνο 634 νέες κατοικίες (Περάκης, Πτυχιακή εργασία "Η αγορά ακινήτων στο Ηράκλειο, 2013). Βέβαια σημαντικό ρόλο για την μείωση των νέων κατοικιών επίσης σε συνάρτηση με την οικονομική κρίση έπαιξε και το υψηλό κόστος των οικοδομικών υλικών

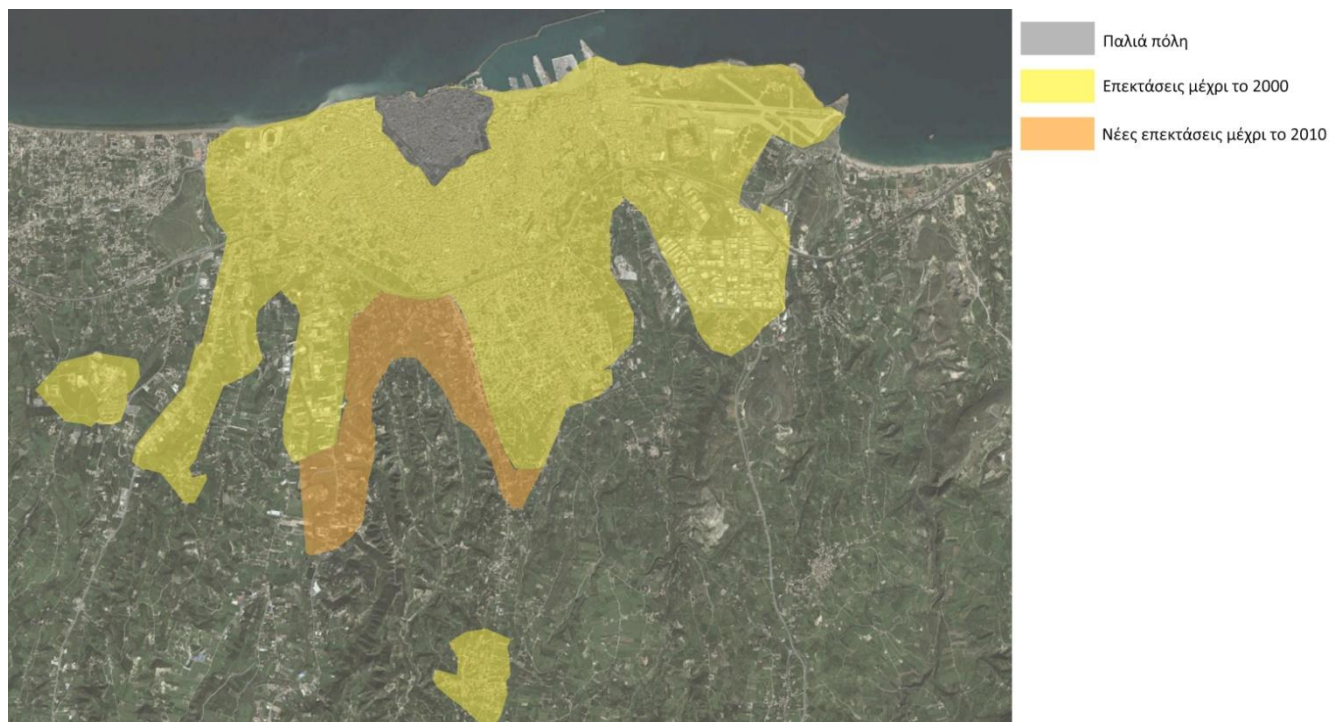
το οποίο ακόμα και σήμερα δεν παρουσιάζει σημάδια μείωσης. Το 2009 υπεγράφησαν τρεις νέες πολεοδομικές μελέτες οι οποίες αφορούσαν την επέκταση του υφιστάμενου Σχεδίου Πόλης. Η πρώτη μελέτη αφορούσε την επέκταση της περιοχής « Κάτω Κατσαμπάς – Παπά Τίτου Μετόχι – Παγκρήτιο », η δεύτερη την επέκταση της περιοχής «Αγία Ειρήνη–Κορακοβούνι – Μαραθίτης» και η Τρίτη την επέκταση της περιοχής « Αμφιθέα »(εικ.31). Οι επεκτάσεις αυτές είχαν ως αποτέλεσμα να αυξήσουν τα όρια του σχεδίου πόλης κατά 3.500 στρέμματα δίνοντας ευκαιρία για έκδοση αδειών για την κατασκευή νέων οικοδομών και την νομιμοποίηση των αυθαιρέτων κατοικιών που βρίσκονταν ήδη στις νέες αυτές περιοχές (Δήμος Ηρακλείου, <https://www.heraklion.gr/>, 2009).

Εικόνα 31 Αποσπάσματα νέων πολεοδομικών μελετών 2009 και η τοποθεσία τους σε σχέση με την πόλη (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth)

7.2 Τα όρια της πόλης του Ηρακλείου στα τέλη της δεκαετίας του 2000-2010

Η πόλη του Ηρακλείου στο πέρας της πρώτης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα έχει επεκταθεί έξω από τα τείχη σε βαθμό που πλέον θυμίζει αρκετά την κατάσταση που επικρατεί στο σήμερα. Οι νέες οικοδομές λιγοστεύουν με την πάροδο του χρόνου λόγω της οικονομικής κρίσης που περνάει η Ελλάδα που ως αποτέλεσμα προκάλεσε την αύξηση του κόστους κατασκευής και επηρέασε αρνητικά τον ευρύτερο κλάδο της οικοδομής. Όπως φαίνεται και στην εικόνα 32 τα νέα όρια της πόλης επεκτάθηκαν κατά κύριο λόγο προς τις περιοχές νότια της εθνικής οδού. Στην υπόλοιπη πόλη σημειώθηκαν πυκνώσεις του αστικού στις περιοχές που είχαν επεκταθεί μέχρι και το τέλος του 20^{ου} αιώνα.

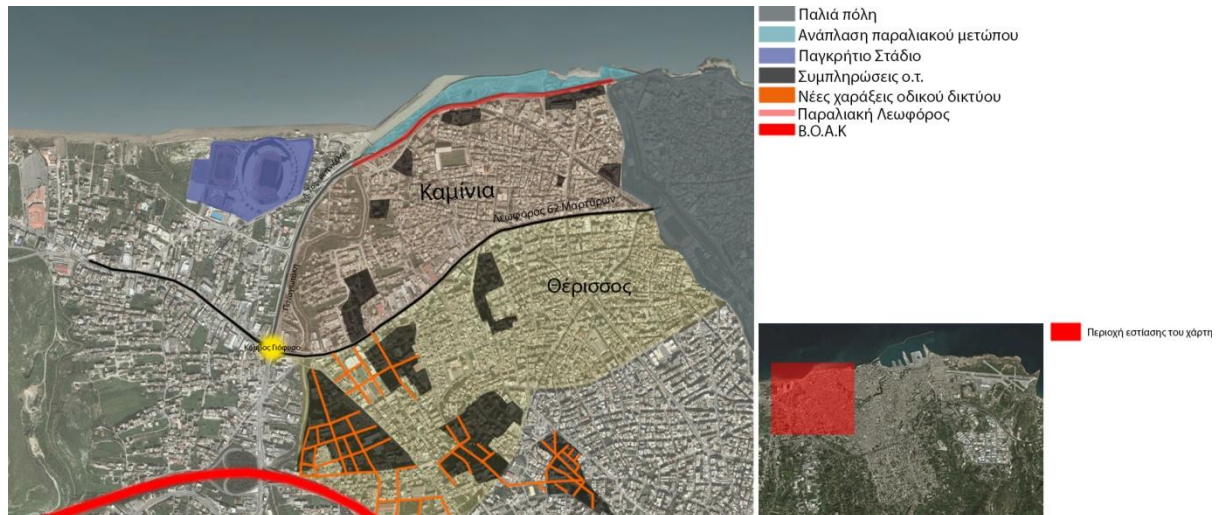
Εικόνα 32 Οι επεκτάσεις της πόλης του Ηρακλείου μεταξύ του 2000 και 2010 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth)

7.3 Μορφές και τύποι επέκτασης

7.3.1 Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς τη Δύση και το Νότο

Όπως φαίνεται στην εικόνα 33 η νέα χιλιετία έφερε αλλαγές στις δυτικές περιοχές και κατά κύριο λόγο στο βορειοδυτικό μέτωπο της πόλης. Πραγματοποιήθηκε ανάπλαση στο παραλιακό μέτωπο το οποίο συνδέθηκε μέσω της παραλιακής λεωφόρου με τον Β.Ο.Α.Κ και κατασκευή του Παγκρήτιου Σταδίου βόρεια του περιφερειακού κέντρου στην περιοχή Αμμουδάρα το οποίο εξυπηρετούσε ανάγκες των Ολυμπιακών Αγώνων του 2004. Επίσης στην περιοχή των Καμινίων πραγματοποιήθηκαν σημειακά κάποιες συμπληρώσεις στα οικοδομικά τετράγωνα. Στο νότιο μέτωπο της Λεωφόρου 62 μαρτύρων στην περιοχή Θέρισσος στο νότιο και δυτικό της τμήμα

δημιουργήθηκαν νέες χαράξεις στο οδικό δίκτυο όπως προέβλεπε το Γ.Π.Σ. οργανώνοντας έτσι καλύτερα την μετακίνηση αλλά και τα νέα οικοδομικά τετράγωνα που δημιουργήθηκαν. Οι περιοχές δυτικότερα των Καμινίων και της Θερύσσου φαίνεται να παρουσιάζουν μια στασιμότητα όσον αφορά το τμήμα της οικοδόμησης εξαιρουμένου του τμήματος της Αμμουδάρας όπου πραγματοποιήθηκε η κατασκευή του Παγκρήτιου Σταδίου.

Εικόνα 33 Χάρτης αστικής πύκνωσης και εφαρμογής του Γ.Π.Σ. περιοχών δυτικά της παλιάς πόλης (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth)

Εικόνα 34 Χάρτης αστικής πύκνωσης και εφαρμογής του Γ.Π.Σ. περιοχών νοτιοδυτικά της παλιάς πόλης (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth)

Οι περιοχές προς τα νότια του Β.Ο.Α.Κ. (εικ.34) και συγκεκριμένα η Αμφιθέα, η Φοινικιά, ο Αϊ Γιάννης, ο Χωστός και το Τ.Ε.Ι. παρέμειναν σε στάσιμα επίπεδα όσον αφορά το τμήμα της

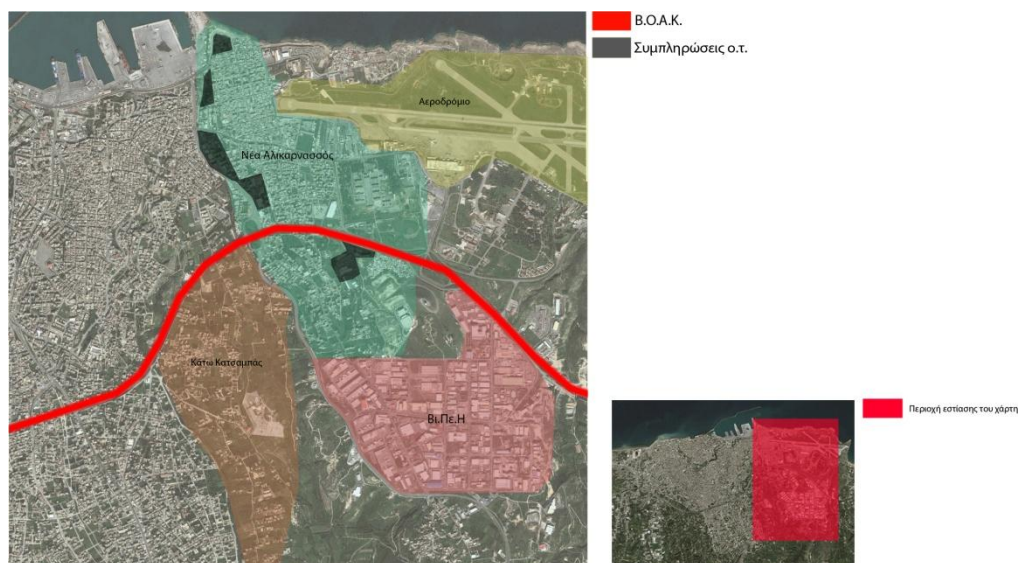
ανάπτυξης καθώς δεν σημειώθηκαν επεμβάσεις σε πολεοδομικό επίπεδο παρά μόνο κάποιες σημειακές πυκνώσεις του αστικού ιστού σε διάσπαρτα σημεία των περιοχών οι οποίες δεν επηρέασαν καθόλου τον υφιστάμενο χαρακτήρα των περιοχών. Βόρεια της εθνικής οδού στην Περιοχή του Μασταμπά χαράσσονται νέοι δρόμοι στο νοτιοδυτικό τμήμα οργανώνοντας κάποια νέα οικοδομικά τετράγωνα σημειώνοντας όπως και στις προαναφερθείσες περιοχές ελάχιστες νέες οικοδομές στα σημεία που φαίνεται και στην εικόνα 35. Σημαντικά έργα οδοποιίας πραγματοποιήθηκαν στον Άγιο Ιωάννη, τις Μεσσαμπελιές και Δημητρίου φέρνοντας την λύση στο πρόβλημα έλλειψης οργανωμένου οδικού δικτύου όπου για χρόνια αποτελούσε εμπόδιο στην ανάπτυξή τους(εικ 35). Τα οικοδομικά τετράγωνα που σχεδιάστηκαν δείχνουν να ακολουθούν τον προβλεπόμενο από το Γ.Π.Σ. σχεδιασμό. Οι συμπληρώσεις των οικοδομικών τετραγώνων απαντώνται διάσπαρτα για τις περιοχές στα δυτικά ενώ στις Μεσσαμπελιές κυρίως στο νότιο και ανατολικό όριο της περιοχής(εικ.35). Σχεδόν όλες οι νέες οικοδομές αποσκοπούν στην κάλυψη στεγαστικών αναγκών για τον πληθυσμό του Ηρακλείου και αποτελούνται κυρίως από έναν έως τρεις ορόφους ενώ πιο σπάνια τέσσερις ορόφους.

Εικόνα 35 Χάρτης αστικής πυκνώσης και εφαρμογής του Γ.Π.Σ περιοχών νότια της παλιάς πόλης (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth)

7.3.2 Μορφές και τύποι επέκτασης της πόλης προς την Ανατολή

Οι περιοχές ανατολικά των τειχών έχουν φτάσει σε επίπεδο κορεσμού όσον αφορά το τμήμα κάλυψης και πληρότητας στον σχεδιασμό. Ο κόσμος δεν δείχνει να προτιμά τις συγκεκριμένες περιοχές για να χτίσει συνεπώς και οι νέες οικοδομές ήταν ελάχιστες και συγκεντρωμένες στο δυτικό όριο της Νέας Αλικαρνασσού ενώ για το τμήμα που βρίσκεται νότια της εθνικής οδού η οικιστική επέκταση παρέμεινε σε στάσιμη κατάσταση και τα υφιστάμενα όρια της πόλης διατηρήθηκαν μεταξύ της Βιομηχανικής Περιοχής και του Αεροδρομίου (εικ.36).

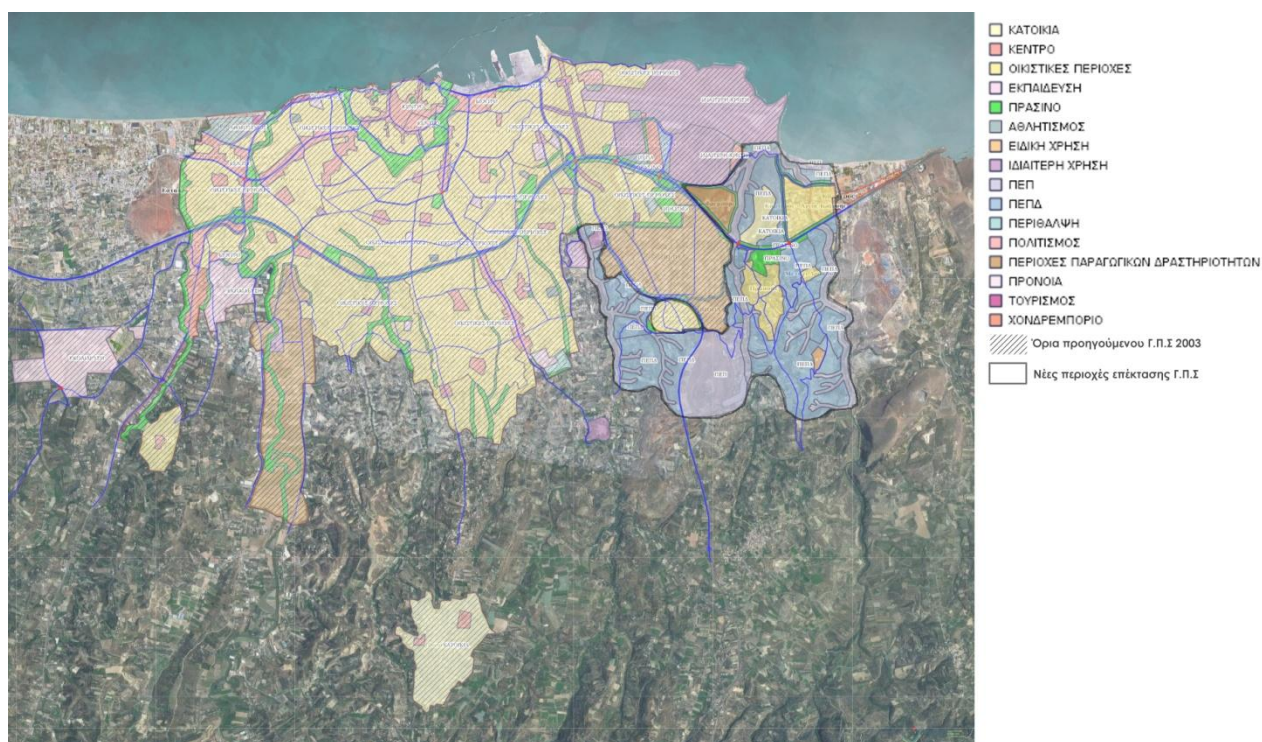

Εικόνα 36 Χάρτης αστικής πύκνωσης και εφαρμογής του Γ.Π.Σ περιοχών Ανατολικά της παλιάς πόλης (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth)

8. Η πόλη του Ηρακλείου κατά την διάρκεια της οικονομικής κρίσης και της πανδημίας του COVID 19, 2010-2022.

8.1 Ιστορικά γεγονότα

Από τις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα όλη η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση. Στο Ηράκλειο έχει μειωθεί κατακόρυφα το ενδιαφέρον για την οικοδομή καθώς το οικονομικό ζήτημα έχει αποκτήσει μείζονα σημασία και κατά συνέπεια η πόλη δεν παρουσιάζει σημαντικές επεκτάσεις. Την έξοδο από την κρίση ακολούθησε η πανδημία του COVID 19 όπου μέχρι και σήμερα μαστίζει τον κόσμο. Βέβαια αυτός ο περιορισμός της ανεξέλεγκτης δόμησης που επικρατούσε στην πόλη τα τελευταία χρόνια συνέβαλε στο να εξελιχθεί ο σχεδιασμός σε επίπεδο πόλης από το 2013 μέχρι το 2015 και αποτέλεσμα αυτού η εκ νέου επέκταση του Γ.Π.Σ.(εικ.37). Το Ηράκλειο προς το νότο και την δύση διατήρησε την προηγούμενη του μορφή ενώ το ανατολικό όριο που είχαν διαμορφώσει ο αερολιμένας και η Βιομηχανική Περιοχή ξεπεράστηκε με τις νέες εκτάσεις που νομιμοποιήθηκαν.

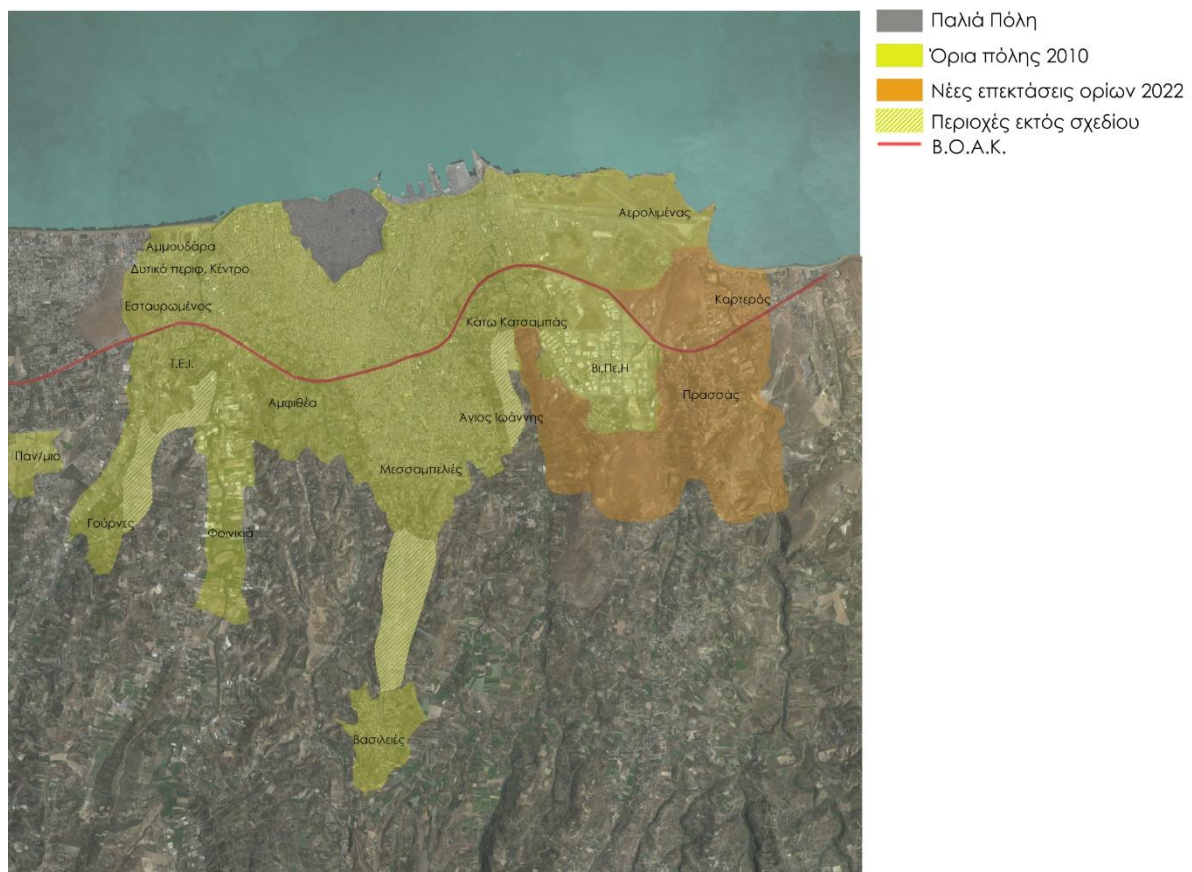

Εικόνα 37 Χάρτης ορίων υφιστάμενου Γενικού Πολεοδομικού Σχεδίου σε σχέση με το Γ.Π.Σ. του 2003 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2022)

Παράλληλα δόθηκε ευκαιρία για τη νομιμοποίηση των αυθαίρετων οικοδομών και έκδοση οικοδομικών αδειών με σκοπό την βελτίωση της κατάστασης που προϋπήρχε στις συγκεκριμένες περιοχές. Βέβαια το γεγονός ότι οι περιοχές αυτές είχαν πάρει τη μορφή τους εκτός σχεδίου ήταν αντιμέτωπες με σοβαρά προβλήματα στην παροχή υδροηλεκτρικών υπηρεσιών και κακής ποιότητας οδικού δικτύου τα οποία ο δήμος κλήθηκε να αντιμετωπίσει. Η πόλη αντιμετωπίζει τα ίδια προβλήματα συν το ζήτημα της έλλειψης δημόσιων χώρων και χώρων πρασίνου. Τα τελευταία

χρόνια γίνονται στοχευόμενες δράσεις για την επίλυση των παραπάνω προβλημάτων. Πραγματοποιήθηκαν πολλά έργα γύρω από την οδοποιία όπως, ανακατασκευές, ασφαλτοστρώσεις και συντηρήσεις στο υφιστάμενο οδικό δίκτυο. Για το ζήτημα των ελεύθερων χώρων πραγματοποιήθηκαν αρκετές απαλλοτριώσεις σε αυθαίρετες οικοδομές και ετοιμόρροπα κτήρια δίνοντας την έκταση που απελευθερωνόταν στην δημιουργία πράσινων και κοινόχρηστων χώρων. Επίσης από την μεριάς του δήμου έγιναν αρκετές δράσεις οι οποίες αφορούσαν το ζήτημα της αναγκαιότητας του πρασίνου σε μία πόλη όπως το Ηράκλειο πετυχαίνοντας χρηματοδοτήσεις οι οποίες βοήθησαν σε μεγάλο βαθμό για την επίλυση του προβλήματος καθώς πραγματοποιήθηκαν αρκετές αναδασώσεις και δενδροφυτεύσεις σε ολόκληρη την πόλη. Παράλληλα υλοποιήθηκαν αρκετά έργα γύρω από το τμήμα της κάλυψης μέσω δικτύων επίσης σε ολόκληρη την έκταση της πόλης.

8.2 Τα όρια της πόλης του Ηρακλείου από το 2010 έως σήμερα.

Εικόνα 38 Οι επεκτάσεις της πόλης του Ηρακλείου το 2022 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2022 από Google Earth)

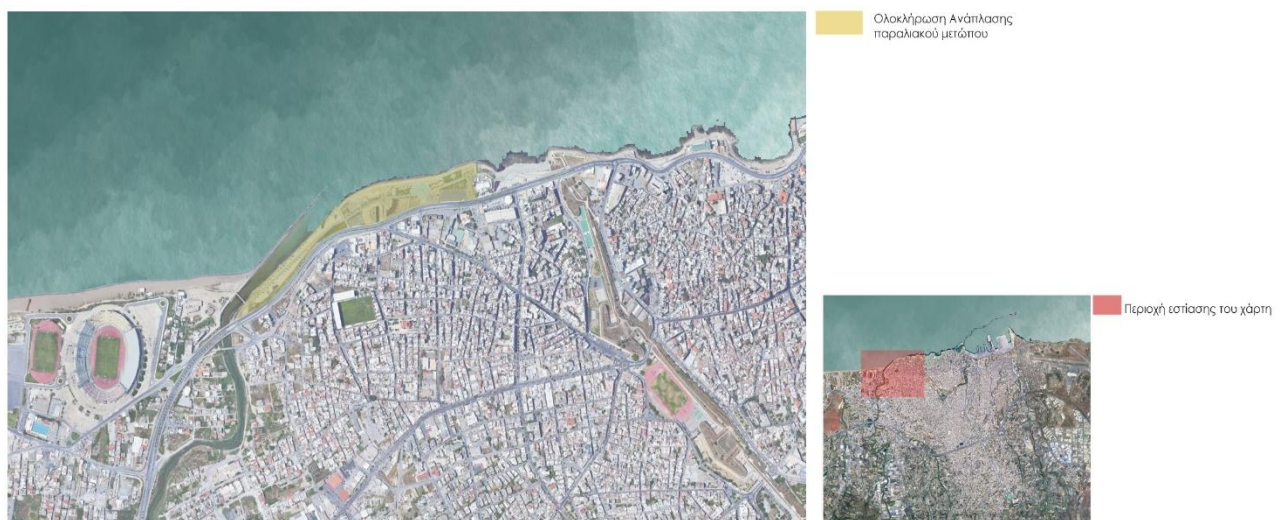
Από τις αρχές της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα όλη η Ελλάδα βρίσκεται αντιμέτωπη με την οικονομική κρίση με το φαινόμενο αυτό να γιγαντώνεται στο πέρας της δεύτερης δεκαετίας του 21^{ου} αιώνα. Σε αυτό το διάστημα ο αστικός ιστός της πόλης του Ηρακλείου φαίνεται να παραμένει

σε στάσιμα χωρίς να σημειώνει εκ νέου επεκτάσεις. Ελάχιστες και διάσπαρτες είναι οι νέες οικοδομές που ανεγέρθηκαν. Πλέον η σημερινή έκταση της πόλης δείχνει να συμβαδίζει σε μεγάλο βαθμό με αυτή που προβλέπει το νέο Γ.Π.Σ. Υπάρχουν βέβαια και περιοχές που ακόμα δεν είναι ενταγμένες στο σχέδιο πόλης και παρόλα αυτά έχουν αναπτυχθεί. Τα σημερινά όρια της πόλης του Ηρακλείου είναι διαμορφωμένα ως εξής(εικ.38): Στα δυτικά όρια αποτελούν οι περιοχές Αμμουδάρα, το Δυτικό περιφερειακό κέντρο, ο Εσταυρωμένος, Τ.Ε.Ι., η περιοχή του Πανεπιστημίου και οι Γούρνες. Τα συγκεκριμένα όρια είναι όμοια με αυτά που ορίζει το Γ.Π.Σ. Νότια της πόλης τα όρια διαμορφώνουν η Φοινικιά, η Αμφιθέα, οι Μεσσαμπελιές, ο Άγιος Ιωάννης, ο κάτω Κατσαμπάς και νοτιότερα οι Βασιλειές. Τα όρια λοιπόν στα νότια και δυτικά παραμένουν σταθερά σε σχέση την προηγούμενη δεκαετία ενώ την πόλη επεκτείνουν προς την ανατολή οι νέες επεκτάσεις του Γ.Π.Σ με την ένταξη νέων εκτάσεων περιμετρικά της Βι.Πε.Η. και νοτιοανατολικά του αερολιμένα φτάνοντας μέχρι τον Καρτερό.

8.3 Μορφές και τύποι επέκτασης.

8.3.1 Μορφές και τύποι επέκτασης προς τη Δύση και το Νότο

Όπως αναφέρθηκε προηγουμένως την τελευταία δεκαετία η πόλη παρέμεινε στάσιμη όσον αφορά τη δόμηση. Αυτό αποτυπώνεται στον αστικό ιστό καθώς στις περιοχές που σημειώνουν επεκτάσεις η κλίμακα είναι πολύ μικρότερη σε σχέση με την προηγούμενη δεκαετία. Συνεπώς η συνολική μορφή της πόλης στις περιοχές δυτικά και νότια παραμένει όπως είχε διαμορφωθεί. Το μόνο έργο που επηρέασε δραστικά την συνολική άποψη της πόλης είναι η ολοκλήρωση της ανάπλασης του παραλιακού μετώπου το οποίο βρίσκονταν υπό κατασκευή από την προηγούμενη δεκαετία(εικ.39).

Εικόνα 39 (Αεροφωτογραφία βόρειου παραλιακού μετώπου(αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2022 από Google Earth)

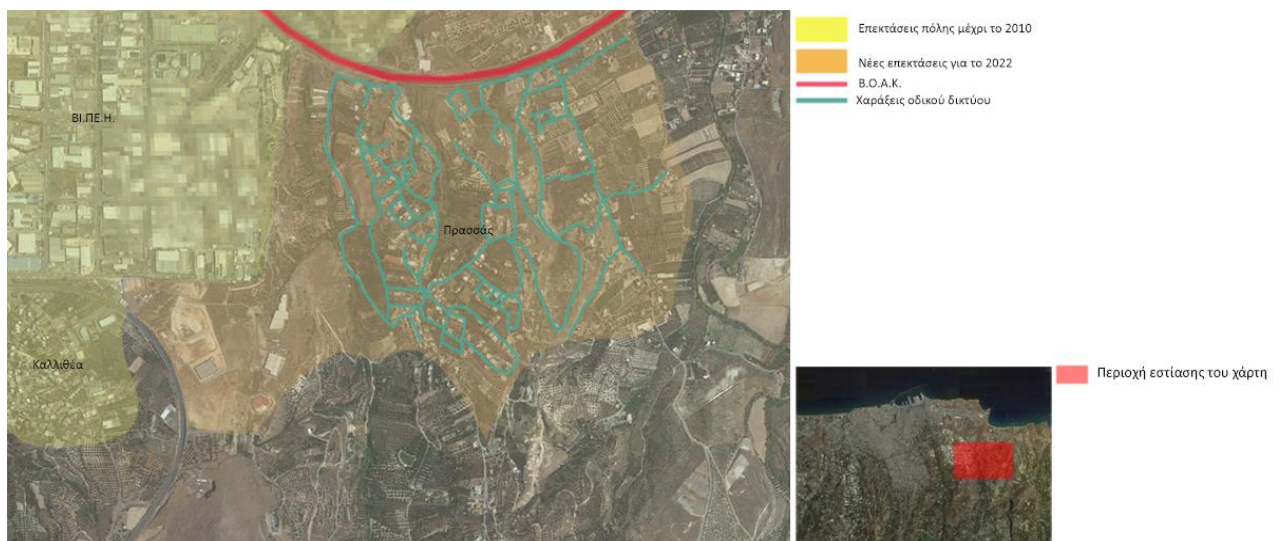
8.3.2 Μορφές και τύποι επέκτασης προς την ανατολή

Στα νέα όρια της πόλης κατά την διάρκεια της τελευταίας δεκαετίας εντάχθηκαν εκτάσεις ανατολικά των προηγούμενων ξεκινώντας από το παραλιακό μέτωπο στην συνέχεια του ορίου του αερολιμένα και συνέχισαν νότια του Β.Ο.Α.Κ. και περιμετρικά της Βι.Πε.Η.(εικ.40-41) Ο αστικός

ιστός που προστέθηκε στο σύνολο της πόλης συγκεντρώνεται στην περιοχή του Καρτερού, βόρεια του Β.Ο.Α.Κ. και ανατολικά της Βι.Πε.Η ο Πρασσάς . Οι νέες περιοχές που συμπεριλήφθηκαν στο Γ.Π.Σ. του Ηρακλείου μοιράζονται κάποια κοινά χαρακτηριστικά. Το μεγαλύτερο τμήμα των εκτάσεων αυτών αποτελείται από καλλιέργειες και αγροτεμάχια. Έχουν ήδη δομηθεί χωρίς σχέδιο και ο τρόπος με τον οποίο εξελίσσεται το οδικό δίκτυο είναι οργανικός. Η δόμηση ακολουθεί τις χαράξεις του οδικού δικτύου και είναι αραιή σε σχέση με την πυκνοδομημένη κατάσταση της πόλης. Αποτελούνται κατά κύριο λόγο από μονώροφες και διώροφες οικοδομές ενώ λίγες τριώροφες απαντώνται στο σύνολο των περιοχών. Είναι ως επί το πλείστον περιοχές που οι οικοδομές εξυπηρετούν ανάγκες στεγαστικής κάλυψης. Το υπόλοιπο τμήμα της πόλης που επεκτείνεται από τα τείχη μέχρι το αεροδρόμιο πέρα από κάποια σημειακά έργα που πραγματοποιήθηκαν κατά το πέρας της δεκαετίας για την οδοποιία-συντήρηση υφιστάμενου οδικού δικτύου και ελάχιστες νέες οικοδομές δεν παρουσιάζει κάποια ιδιαίτερη εξέλιξη.

Εικόνα 40 Χάρτης επεκτάσεων της πόλης του Ηρακλείου ανατολικά των ορίων το 2010 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2022 από Google Earth)

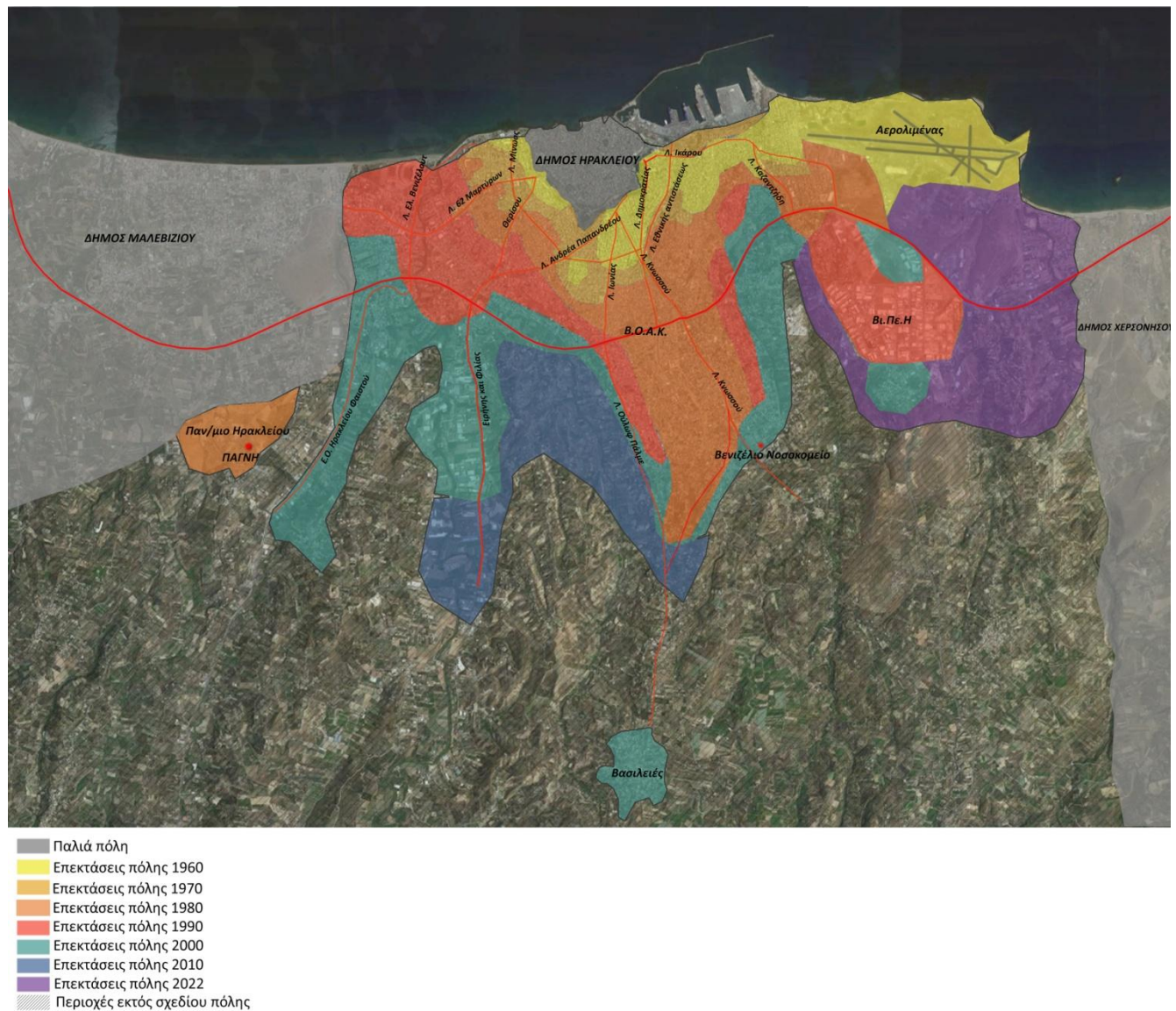

Εικόνα 41 Χάρτης επεκτάσεων της πόλης του Ηρακλείου ανατολικά των ορίων το 2010 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2022 από Google Earth)

9. Συμπεράσματα

Η ενότητα των συμπερασμάτων οργανώνεται σε τέσσερις υποενότητες οι οποίες επιχειρούν να αποτιμήσουν τον τρόπο με τον οποίο η πόλη επεκτάθηκε από το 1945 μέχρι και σήμερα. Παράλληλα με την αποτίμηση αυτή θα δοθούν και οι απαντήσεις στα ερευνητικά ερωτήματα γύρω από τα οποία εξελίχθηκε η συγκεκριμένη εργασία.

9.1 Οι επέκτασης της πόλη του Ηρακλείου έξω από τα τείχη από το 1945 μέχρι και σήμερα

Εικόνα 42 Χάρτης συνολικών επεκτάσεων της πόλης του Ηρακλείου από το 1946 μέχρι το 2022 (Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2022 από Google Earth)

Στον χάρτη (εικ. 42) φαίνεται ότι η πόλη του Ηρακλείου με το πέρασμα των χρόνων πέρασε από διαφορετικά στάδια επεκτάσεων μέχρι να φτάσει στην υφιστάμενη μορφή. Τα πρώτα χρόνια από τη λήξη του Β' Παγκοσμίου πολέμου η πόλη ήδη επεκτείνεται έξω από τα τείχη αλλά σε κοντινή ακτίνα γύρω από αυτά μέχρι το όριο που δημιουργούσε η θέση του αερολιμένα. Αυτή η κατάσταση ανάπτυξης του αστικού ιστού διατηρήθηκε μέχρι και την δεκαετία του 1960-1970. Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1970-1980 ο προσανατολισμός των νέων ορίων της πόλης εστίασε για πρώτη φορά κατά κύριο λόγο στο νότο. Αναπτύχθηκαν νέοι οικισμοί για πρώτη φορά νότια του ορίου που είχε δημιουργηθεί από την δημιουργία της εθνικής οδού όπου ένωνε το Ηράκλειο με την υπόλοιπη Κρήτη το οποίο λειτούργησε ως ελκυστής για τις μετέπειτα επεκτάσεις της πόλης. Η επόμενη δεκαετία βρήκε την πόλη να επεκτείνεται εκ νέου τα όρια της αυτή τη φορά σε περιοχές δυτικά των τειχών ενώ το ανατολικό όριο της πόλης επεκτάθηκε με την δημιουργία της Βιομηχανικής Περιοχής στο νότιο όριο του Β.Ο.Α.Κ. Πέραν των νέων οικιστικών συνόλων πραγματοποιήθηκαν και πυκνώσεις στον μέχρι τότε υφιστάμενο αστικό ιστό. Με τη λήξη της χιλιετίας η πόλη συνέχισε με έντονους ρυθμούς να αναπτύσσεται σε όλες τις περιοχές περιμετρικά των τειχών ενώ το αστικό σύνολο επεκτάθηκε νοτιοδυτικά ενώ στην ανατολή όριο παρέμεινε η Βι.Πε.Η. και η πόλη πύκνωσε μεταξύ αυτών των ορίων. Την πρώτη δεκαετία του 21^{ου} αιώνα αρχίζει και παγώνει σταδιακά μέχρι το ξέσπασμα της οικονομικής κρίσης η οικοδομή και ο αστικός ιστός δεν παρουσιάζει σημαντικές πυκνώσεις παρά μόνο σε περιοχές νότια της εθνικής οδού σε αντίθεση με τα προηγούμενα χρόνια. Τα τελευταία χρόνια ο αστικός ιστός της πόλης παρέμεινε στάσιμος λόγω της οικονομικής κρίσης και τα νέα όρια διαμορφώθηκαν εκ νέου με επέκταση προς την ανατολή σε περιοχές πέρα από το αεροδρόμιο και την βιομηχανική περιοχή μέσω της επέκτασης του πολεοδομικού σχεδίου της πόλης έχοντας αποκτήσει πλέον την σημερινή της μορφή.

9.2 Επεκτάσεις των υποδιαίρεσεων της πόλης του Ηρακλείου έξω από τα τείχη ανά χρονική περίοδο

Στους πίνακες που ακολουθούν πραγματοποιείται μια κατηγοριοποίηση των διαφόρων υποπεριοχών της πόλης του Ηρακλείου ανάλογα τη θέση τους σε σχέση με τα τείχη, δυτικά, ανατολικά και νότια αυτών. Έπειτα χωρίζοντας το χρονικό πλαίσιο σε στήλες αντίστοιχες με αυτές που αναλύθηκαν στο κύριο μέρος της εργασίας ανά δεκαετία αναφέρονται ανά περιοχή τα διάφορα χαρακτηριστικά των επεκτάσεων της κάθε περιοχής. Συγκεκριμένα η κατηγοριοποίηση των επεκτάσεων γίνεται ως προς: 1) την κλίμακα της επέκτασης 2) την επέκταση της περιοχής σε σχέση με το σχέδιο πόλης που αντιστοιχεί στην κάθε υποενότητα 3) τον τρόπο με τον οποίο πραγματοποιήθηκαν οι συγκεκριμένες επεκτάσεις.

Περιοχές δυτικά των τειχών

Δυτικό Ηράκλειο	Χρονική ενότητα:	1945-1960	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010	2010-2022
1. Καμίνια	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
2. Θέρισσος	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
3. Εσταυρωμένος	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
4. Αμμουδάρα	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
5. Δυτ. περ. Κέντρο	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
6. Τ.Ε.Ι.	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
7. Αι Γιάννης Χωστός:	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
8. Φοινικιά:	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							

- Μικρή κλίμακας επέκταση
- Μεσαίας κλίμακας επέκταση
- Επέκταση εκτός σχεδίου πόλης
- Επέκταση εντός σχεδίου πόλης
- Επέκταση εντός και εκτός σχεδίου πόλης
- Επέκταση οργανικού τύπου
- Επέκταση οργανωμένου τύπου
- Επέκταση μεικτού τύπου

Εικόνα 43 Χάρτης θέσης των περιοχών δυτικά της παλιάς πόλης

Περιοχές νότια των τειχών

Νότιο Ηράκλειο	Χρονική ενότητα:	1945-1960	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010	2010-2022
9. Μασταμπάς	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
10. Ακαδημία	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
11. Ατσαλένιο	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
12. Δημοκρατίας Ανάληψη	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
13. Μεσαμπελιές	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
14. Άι Γιάννης	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
15. Αμφιθέα	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							
	Κλίμακα επέκτασης:							
	Επέκταση βάση σχεδίου:							
	Μορφή ανάπτυξης:							

- Μεγάλης κλίμακας επέκταση
- Μικρής κλίμακας επέκταση
- Μεσαίας κλίμακας επέκταση
- Επέκταση εκτός σχεδίου πόλης
- Επέκταση εντός σχεδίου πόλης
- Επέκταση εντός και εκτός σχεδίου πόλης
- Επέκταση οργανικού τύπου
- Επέκταση οργανωμένου τύπου
- Επέκταση μεικτού τύπου

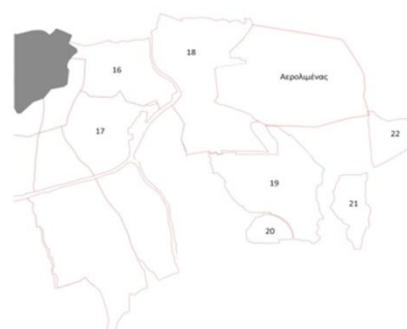

Εικόνα 44 Χάρτης θέσης περιοχών ανάλυσης νότια της παλιάς πόλης

Περιοχές ανατολικά των τειχών

Ανατολικό Ηράκλειο	Χρονική ενότητα:	1945-1960	1960-1970	1970-1980	1980-1990	1990-2000	2000-2010	2010-2022
16. Χρυσοπηγή Πόρος Κατσαμπάς	Κλίμακα επέκτασης:	■	■	■	■	■	■	
	Επέκταση βάση σχεδίου:	■	■	■	■	■	■	
	Μορφή ανάπτυξης:	■	■	■	■	■	■	
17. Δημητρίου Μπεντεβή	Κλίμακα επέκτασης:	■	■	■	■	■	■	
	Επέκταση βάση σχεδίου:	■	■	■	■	■	■	
	Μορφή ανάπτυξης:	■	■	■	■	■	■	
18. Αλικαρνασός	Κλίμακα επέκτασης:	■	■	■	■	■	■	■
	Επέκταση βάση σχεδίου:	■	■	■	■	■	■	■
	Μορφή ανάπτυξης:	■	■	■	■	■	■	■
19. Βλ.Πε.Η.	Κλίμακα επέκτασης:				■	■	■	■
	Επέκταση βάση σχεδίου:				■	■	■	■
	Μορφή ανάπτυξης:				■	■	■	■
20. Καλλιθέα	Κλίμακα επέκτασης:					■	■	■
	Επέκταση βάση σχεδίου:					■	■	■
	Μορφή ανάπτυξης:					■	■	■
21. Πρασάς	Κλίμακα επέκτασης:						■	■
	Επέκταση βάση σχεδίου:						■	■
	Μορφή ανάπτυξης:						■	■
22. Καρτερός	Κλίμακα επέκτασης:						■	■
	Επέκταση βάση σχεδίου:						■	■
	Μορφή ανάπτυξης:						■	■

- Μεγάλης κλίμακας επέκταση
- Μικρής κλίμακας επέκταση
- Μεσαίας κλίμακας επέκταση
- Επέκταση εκτός σχεδίου πόλης
- Επέκταση εντός σχεδίου πόλης
- Επέκταση εντός και εκτός σχεδίου πόλης
- Επέκταση οργανικού τύπου
- Επέκταση οργανωμένου τύπου
- Επέκταση μεικτού τύπου

Εικόνα 45 Χάρτης θέσης περιοχών ανάλυσης ανατολικά της παλιάς πόλης

Με το πέρασμα των χρόνων φαίνεται πως διάφορες υποπεριοχές του Ηρακλείου αναπτύχθηκαν με κάποια χαρακτηριστικά τα οποία σε μεγάλο βαθμό διατηρήθηκαν και συνέβαλαν στη διαμόρφωση της υφιστάμενης τους κατάστασης. Κάποιες άλλες παρουσίασαν διαφορές στον τρόπο με τον οποίο εξελίχθηκαν. Κατά κύριο λόγο από τα πρώτα χρόνια μετά το 1945 μέχρι και σήμερα ο ρυθμός με τον οποίο επεκτάθηκαν οι διάφορες υποπεριοχές παρέμεινε σε χαμηλά επίπεδα. Οι περιπτώσεις στις οποίες σημειώθηκαν μεγαλύτερης κλίμακας επεκτάσεις είναι αρκετά περιορισμένες και συνδέονταν με τις ανάγκες που προέκυπταν για την πόλη (π.χ. κάλυψη στεγαστικών αναγκών ως αποτέλεσμα της μεγάλης πληθυσμιακής αύξησης από την δεκαετία του 1970 μέχρι το 1990). Σημαντικός παράγοντας που όρισε τον τρόπο με τον οποίο έλαβαν χώρα οι επεκτάσεις ανάμεσα στις υποπεριοχές που αναλύθηκαν αποτέλεσε το εάν ακολουθήσαν τον σχεδιασμό ή επεκτάθηκαν ανεξάρτητα αυτού. Στους πίνακες φαίνεται πως στο πέρασμα των χρόνων από την δεκαετία του 60 και έπειτα οι περισσότερες από τις περιοχές που αναπτύχθηκαν βρίσκονταν εκτός σχεδίου με εξαίρεση αυτές που είχαν συμπεριληφθεί στο σχέδιο πόλης του 1958 . Για την ένταξη της πλειοψηφίας των επεκτάσεων στο σχέδιο πόλης χρειάστηκαν περισσότερα από πενήντα χρόνια μέχρι να φτάσει ο σχεδιασμός στα σημερινά του επίπεδα. Βέβαια το γεγονός ότι αρχικά οι νέες επεκτάσεις της πόλης ακολούθησαν έναν οργανικό τρόπο ανάπτυξης άφησε το στίγμα του στην συνολική διαμόρφωση των συγκεκριμένων περιοχών. Ακόμα και μετά την ένταξη τους στο σχέδιο πόλης παρουσίασαν δυσκολίες στο να οργανωθούν σε επίπεδα σχεδιασμού οι νέες επεκτάσεις. Σε πολλές από τις περιοχές που εξετάζονται η μορφή και ο τρόπος με τον οποίο αναπτύχθηκαν συνολικά διατηρήθηκε σε μεγάλο βαθμό με αυτόν που ξεκίνησαν με αποτέλεσμα να μην παρουσιάζουν ιδιαίτερη εξέλιξη ως προς το επίπεδο του σχεδιασμού. Οργανωμένο τρόπο επέκτασης με την πάροδο του χρόνου διατήρησαν λίγες περιοχές(π.χ. Ακαδημία, Δημοκρατίας) οι οποίες είχαν συμπεριληφθεί στο σχέδιο πόλης του 1958 ή σχεδιάστηκαν από την αρχή για την κάλυψη των αναγκών της πόλης (Βιομηχανική Περιοχή)

9.3 Τα κομβικά ιστορικοπολιτικά γεγονότα που διαδραματίστηκαν τα τελευταία χρόνια και το αποτύπωμα τους στον τρόπο εξέλιξης της πόλης του Ηρακλείου.

Σημαντική είναι συμβολή της ίδιας της ιστορίας των τελευταίων χρόνων στον τρόπο με τον οποίο έδρασε και επηρέασε τις διάφορες επεκτάσεις της πόλης. Στον σύγχρονο αστικό ιστό της πόλης του Ηρακλείου ακόμα και σήμερα φαίνεται το αποτύπωμα των διαφόρων ιστορικών περιόδων. Κατά τη διάρκεια της δικτατορίας το Ηράκλειο άρχισε να πυκνώνει παραπάνω από ότι προβλέπονταν με ρυθμούς ανεξέλεγκτους για τα δεδομένα της εποχής. Ο σχεδιασμός έχοντας μείνει πίσω δεν μπόρεσε να ελέγξει την κατάσταση με αποτέλεσμα μια οργανική εξάπλωση του αστικού ιστού της οποίας οι δυσκολίες που προέκυψαν αποτελούν κομμάτι ακόμα και της σημερινής μορφής της πόλης. Στα χρόνια της μεταπολίτευσης μέχρι και το τέλος του 20^{ου} αιώνα συνεχίστηκε αυτός ο έντονος ρυθμός της αστικής εξάπλωσης σε περιοχές εκτός σχεδίου. Με αυτό τον τρόπο γιγαντώθηκε ακόμα περισσότερο το φαινόμενο της αυθαίρετης δόμησης σχηματίζοντας οδηγώντας την πόλη να αποκτήσει μια μορφή περισσότερο οργανική και κατά συνέπεια να αποτελέσει βασικό χαρακτηριστικό της μορφής που απέκτησε η πόλη μέχρι και σήμερα. Με αφορμή την φιλοξενία των Ολυμπιακών αγώνων του 2004 η πόλη κατάφερε να πραγματοποιήσει αρκετά βήματα για την αντιμετώπιση των ζητημάτων που είχαν προκύψει λόγω της πυκνοδομημένης κατάστασης στην

οποία είχε φτάσει η πόλη τα τελευταία χρόνια αλλά και για την βελτίωση της συνολικής της εικόνας. Τέλος η περίοδος της οικονομικής κρίσης που ξέσπασε στη χώρα το 2009 φέρνοντας την κατακόρυφη πτώση της οικοδομής σήμανε και τη στασιμότητα των οικιστικών επεκτάσεων και πυκνώσεων για την πόλη του Ηρακλείου. Κατά την περίοδο αυτή στην πόλη συνέχισαν οι προσπάθειες για την βελτιστοποίηση της οικιστικής κατάστασης σε όλη την πόλη, σε μικρότερο βαθμό βέβαια από τα προηγούμενα χρόνια αλλά συνέβαλαν στην τελική διαμόρφωση της πόλης.

9.4 Η πορεία εξέλιξης του σχεδιασμού για την πόλη του Ηρακλείου έξω από τα τείχη και ο ρόλος του στην διαμόρφωση των επεκτάσεων.

Ο σχεδιασμός της πόλης του Ηρακλείου ανά τα χρόνια φάνηκε πως δυσκολευόταν να ακολουθήσει τους ρυθμούς με τους οποίους εκείνη αναπτυσσόταν. Αυτό ήταν αποτέλεσμα μιας μακροχρόνιας σειράς καθυστερήσεων στην ανάπτυξη και εφαρμογή του. Αξίζει να σημειωθεί πως ανά τα χρόνια πραγματοποιήθηκαν μελέτες σχετικά με την ανάπτυξη της πόλης του Ηρακλείου που παρόλα αυτά είτε δεν εφαρμόστηκαν είτε αγνοήθηκαν πλήρως. Το βασικό σχεδιαστικό υπόβαθρο που η πόλη κατάφερε να αξιοποιήσει για να επεκταθεί έξω από τα τείχη από τα πρώτα χρόνια που εξετάζονται σε αυτή την εργασία και για περίπου σαράντα χρόνια μετά τη θέσπισή του ήταν το σχέδιο πόλης του 1958. Τα όρια του σχεδίου σε σχέση με την έκταση που κατέλαβε η πόλη μέχρι και το τέλος του 20^{ου} αιώνα δεν συμβάδισαν καθόλου καθώς οι νέες περιοχές που ανατράφηκαν έξω από τα τείχη εκείνη την χρονική περίοδο βρισκόντουσαν κατά πλειοψηφία εκτός σχεδίου. Από αυτό το σημείο και για τα επόμενα χρόνια στόχος του σχεδιασμού σταμάτησαν να είναι οι μελλοντικές επεκτάσεις. Επικεντρώθηκε ολοκληρωτικά στο να τακτοποιηθούν και να νομιμοποιηθούν οι διάφορες περιοχές που τόσα χρόνια αναπτύχθηκαν αυτόνομα και να δοθούν λύσεις στα διάφορα ζητήματα. Το σχέδιο πόλης που ήρθε να διαδεχθεί αυτό του 1958 ήταν αυτό του 1988 το οποίο αποδείχθηκε ανεπαρκές στο να προβλέψει τις επεκτάσεις της πόλης καθώς καθυστέρησε σχεδόν μια δεκαετία η εφαρμογή του. Αυτό οδήγησε στην εκ νέου αναθεώρησή του το 1996. Από το 2003 μέχρι το 2015 το σχέδιο επεκτάθηκε συμπεριλαμβάνοντας νέες περιοχές όπου νομιμοποιήθηκαν φτάνοντας να έχει την σημερινή του μορφή. Ακόμα και σήμερα αρκετές περιοχές που έχουν αναπτυχθεί στην πόλη του Ηρακλείου παραμένουν εκτός σχεδίου δυσκολεύοντας την ομαλή επέκταση των ορίων της πόλης. Συνοψίζοντας, την επέκταση της πόλης του Ηρακλείου στο μεγαλύτερο βαθμό δεν επηρέασε ο σχεδιασμός μιας και οι διαδικασίες για τις εφαρμογές του ήταν αρκετά χρονοβόρες με αποτέλεσμα η επέκταση της να πραγματοποιείται ανεξέλεγκτα πέρα από τα όρια που έθεταν τα εκάστοτε σχέδια. Ουσιαστικά ο σχεδιασμός από το 1945 και ύστερα λειτουργούσε ως επί τω πλείστον εκ των υστέρων με σκοπό τις νομιμοποιήσεις των αυθαίρετων περιοχών που αναπτύσσονταν ανά τα χρόνια και την επίλυση των προβλημάτων που δυσκόλευαν την περαιτέρω επέκταση της πόλης στις περιοχές αυτές. Το σχέδιο πόλης του 1958 ήταν το μόνο το οποίο επηρέασε και έδωσε κατεύθυνση στον τρόπο με τον οποίο οργανώθηκε η πόλη για να πραγματοποιήσει μελλοντικές επεκτάσεις αφήνοντας το αποτύπωμά του στην σημερινή μορφή της πόλης. Παρόλα αυτά η συμβολή του στο σύνολο των επεκτάσεων ήταν σχετικά περιορισμένη καθώς οι εκτάσεις που κάλυπτε σε σχέση με τις μελλοντικές επεκτάσεις της πόλης δεν ήταν επαρκείς.

Επίλογος

Για να καταφέρει μια πόλη να αναπτυχθεί με τρόπο τέτοιο ώστε να ανταπεξέλθει των αναγκών που δημιουργούνται, να είναι λειτουργική και να προσφέρει μια ικανοποιητική ποιότητα ζωής τόσο στον μόνιμο πληθυσμό όσο και στον επισκέπτη πρέπει να υπάρχει οργάνωση. Την οργάνωση αυτή προσφέρει ο πολεοδομικός σχεδιασμός. Στην περίπτωση της πόλης του Ηρακλείου, ο σχεδιασμός και οι επεκτάσεις δεν κατάφεραν να συμβαδίσουν λόγω διαφόρων ιστορικών γεγονότων αλλά και ολοένα αυξανόμενων αναγκών λόγω της μεγάλης πληθυσμιακής μεταβολής. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα την ανεξέλεγκτη εξάπλωση του αστικού ιστού σε αυθαίρετα επίπεδα, συνοδευόμενη από σοβαρά προβλήματα στο συνολικό επίπεδο της πόλης όπως η απουσία: ελεύθερων χώρων, χώρων πρασίνου, οργανωμένου οδικού δικτύου. Τα τελευταία χρόνια, γίνεται προσπάθεια για την επίλυση των συγκεκριμένων προβλημάτων που βέβαια είναι ένα αρκετά δύσκολο εγχείρημα το οποίο καλείται να επιλύσει ο σχεδιασμός.

Αναφορές

- Ασημινάκη, Ά. (2007-2008). Αυθαίρετη δόμηση και επιπτώσεις στον σχεδιασμό. Μελέτη περίπτωσης: Ηράκλειο Κρήτης. Αθήνα, Ελλάδα.
- Δήμος Ηρακλείου. (2009). <https://www.heraklion.gr/>. Ανάκτηση 6 2022, από <https://www.heraklion.gr/municipality/press-releases-2009/09-07-09a.html>
- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Αυτοδιοίκησης. (2013, Μάρτιος). Ανάκτηση 6 2022, από https://www.eetaa.gr/arxeio/20130326_sygritika_plithismou_2011.pdf
- Ελληνική Εταιρεία Τοπικής Ανάπτυξης Αυτοδιοίκησης. (2013, Μάρτιος 26). <https://www.eetaa.gr/>. Ανάκτηση 6 2022, από https://www.eetaa.gr/arxeio/20130326_sygritika_plithismou_2011.pdf
- Καλογεράκη, Μ. τ. (2016). Το μεταπολεμικό Ηράκλειο Κρήτης: η ανασυγκρότηση μιας βομβόπληκτης πόλης. *Διδακτορική διατριβή*. Ε.Κ.Π.Α Σχολή Φιλοσοφική. Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας. Τομέας Ιστορίας.
- Μπιτσακάκη, Ξ., & Σισάκη, Ζ. (2019, Μάιος). Ερευνητική εργασία "Η πορεία των επεμβάσεων στον πολεοδομικό ιστό της παλιάς πόλης του Ηρακλείου και ο ρόλος του στη διαμόρφωση της. Χανιά, Χανίων, Ελλάδα.
- Ορφανάκη, Γ. (2020, Απρίλιος 08). ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ: ΠΟΛΕΟΔΟΜΙΚΗ ΚΑΙ ΔΗΜΟΓΡΑΦΙΚΗ ΜΕΛΕΤΗ ΤΗΣ ΠΟΛΗΣ ΤΟΥ ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ ΚΡΗΤΗΣ. *ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΕΥΡΩΠΑΪΚΕΣ ΠΟΛΙΤΙΚΕΣ, ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΙΣΜΟΣ ΚΑΙ ΑΝΑΠΤΥΞΗ ΤΟΥ ΧΩΡΟΥ*. Αθήνα, Αττική, Ελλάδα: ΧΑΡΟΚΟΠΕΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΤΜΗΜΑ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑΣ.
- Περάκης, Ν. (2013, 9). Πτυχιακή εργασία "Η αγορά ακινήτων στο Ηράκλειο. Ηράκλειο, Ηράκλειο, Ελλάδα.
- Περάκης, Ν. (2013, Σεπτέμβριος). Πτυχιακή Εργασία "Η αγορά ακινήτων στο Ηράκλειο". Ηράκλειο, Ηράκλειο, Ελλάδα.
- Περουλιού – Σεργάκη Ίρις. (χ.χ.). Προσεγγίσεις του σχεδιασμού στην Ελλάδα : Μεταπτυχιακές Σπουδαστικές Εργασίες : 2009-2010 : Αυθαίρετοι Οικισμοί και Σχέδιο Πόλης: Η περίπτωση του Ηρακλείου Κρήτης.
- Περουλιού-Σεργάκη, Ί. (χ.χ.). Αυθαίρετοι Οικισμοί και Σχέδιο Πόλης: Η περίπτωση του Ηρακλείου Κρήτης.
- Σφακιανάκη, Β. (2008, Σεπτέμβριος 11). *Βάννα Σφακιανάκη αρχιτέκτων*. Ανάκτηση Μάρτιος 16, 2021, από <http://www.vannasfakianaki.gr/>: <http://www.vannasfakianaki.gr/viomichanika-ktiria-sto-iraklio/>

Πηγές εικόνων

Εικόνα 1: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 2: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 3: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 4: Αρχείο δ/νσης Πολεοδομίας Ηρακλείου

Εικόνα 5 : <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 6: Περουλιού – Σεργάκη Ι., «Αυθαίρετοι Οικισμοί και Σχέδιο Πόλης: Η περίπτωση του Ηρακλείου Κρήτης», μεταπτυχιακή εργασία Δ.Π.Θ., σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2009, σελ. 7

Εικόνα 7: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 8: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 9: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 10: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 11: <http://www.vannasfakianaki.gr/o-ellinikos-dromos-arnisis-tou-poleodomikou-schediasmou/> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 12: <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> πάνω χάρτης (πρόσβαση 12/20)

Κάτω χάρτης <http://www.vannasfakianaki.gr/o-ellinikos-dromos-arnisis-tou-poleodomikou-schediasmou/> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 13 : <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 14 : <https://gis.ktimanet.gr/wms/ktbasemap/default.aspx> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 15: Περουλιού – Σεργάκη Ι., «Αυθαίρετοι Οικισμοί και Σχέδιο Πόλης: Η περίπτωση του Ηρακλείου Κρήτης», μεταπτυχιακή εργασία Δ.Π.Θ., σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2009, σελ. 10

Εικόνα 16-20: Οι χάρτες προέκυψαν από τη συρραφή των παρακάτω αεροφωτογραφιών

http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100036_1978_15000

http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100035_1978_15000

http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100034_1978_15000

http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100032_1978_15000

http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100048_1978_15000

http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100047_1978_15000

http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100046_1978_15000

<http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=100045> 1978 15000

Εικόνα 21: Περουλιού – Σεργάκη Ι., «Αυθαίρετοι Οικισμοί και Σχέδιο Πόλης: Η περίπτωση του Ηρακλείου Κρήτης», μεταπτυχιακή εργασία Δ.Π.Θ., σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2009, σελ. 12

Εικόνα 22-25: Οι χάρτες προέκυψαν από τη συρραφή των παρακάτω αεροφωτογραφιών

<http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=189231> 1988 20000

<http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=189232> 1988 20000

<http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=189218> 1988 20000

<http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=189219> 1988 20000

<http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=189220> 1988 20000

<http://web.gys.gr/GeoSearch/productQuick.jsp?ProductId=189230> 1988 20000

Εικόνα 26: Περουλιού – Σεργάκη Ι., «Αυθαίρετοι Οικισμοί και Σχέδιο Πόλης: Η περίπτωση του Ηρακλείου Κρήτης», μεταπτυχιακή εργασία Δ.Π.Θ., σχολή Αρχιτεκτόνων Μηχανικών, 2009, σελ. 13

Εικόνα 27-29: Αεροφωτογραφία Ηρακλείου του 2000 από Google Earth Pro

Εικόνα 30: Αεροφωτογραφία Ηρακλείου του 2010 από Google Earth Pro

Εικόνα 31: Αεροφωτογραφία Ηρακλείου του 2010 από Google Earth Pro

Αποσπάσματα μελετών: <https://www.heraklion.gr/municipality/press-releases-2009/09-07-09a.html> (πρόσβαση 12/20)

Εικόνα 32-36: Αεροφωτογραφία Ηρακλείου 2010 από Google Earth Pro

Εικόνα 37: <https://gis.heraklion.gr/sdi/?lon=2794650.5149645&lat=4206847.833032&zoom=13> (πρόσβαση 4/21)

Εικόνα 38-42 : Αεροφωτογραφία Ηρακλείου του 2022 από Google Earth Pro

Εικόνα 43-45: <https://gis.heraklion.gr/sdi/?lon=2794650.5149645&lat=4206847.833032&zoom=13> (πρόσβαση 6/22)